

ÇOCUKLARIN SUÇ İŞLENMESİNDE KULLANILMASININ DOLAYLI FAİLLİK VE AZMETTİRME BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Use of Children in the Commission of Crimes: An Evaluation of Indirect Perpetration and Instigation

Arş. Gör. İsmail Doğukan BÖLÜKOĞLU*

Öz: Çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimleri tamamlanmadığı için gerçekleştirdikleri fiillerin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu doğrultuda irade oluşturma yetenekleri erişkinlere kıyasla zayıftır. Çocukların yeterince olgunlaşmamış olmaları sebebiyle bu zafiyetlerinden kötü niyetli kişilerin istifade ettiği ve suç işlenmesinde çocukları kullandığı görülmektedir. Çocuklar suç işlenmesinde suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştiren ön planda yer almakta, arka plandaki kişiler ise çocukların iradeleri üzerinde etki göstererek suça nedensel şekilde katılım sunmaktadır. Arka plandaki kişinin çocuğa suç işleme kararı aldırması şeklinde çocuğun iradesini şekillendiren bir katkı mı sunduğu yoksa çocuğun suç teşkil eden fiilini hakimiyeti altında gerçekleştirmesini sağlayarak iradesine bütünüyle mi hükmettiği arka plandaki kişinin suça iştirak statüsünü belirlemektedir. Çocukların suça yönlendirildiği durumlarda arka plandaki kişinin dolaylı fail mi yoksa azmettiren mi olduğu temelde faillik ve şeriklik ayrımına dayanmaktadır. Suç işleyen çocukların iradeleri üzerindeki etkinin mahiyeti çocuğun somut olayda gerçekleştirilen fiile yönelik algılama ve irade yeteneğinin hangi ölçüde mevcut olduğuyla da ilişki halindedir. Çalışmada mesele, faillik ve şeriklik ayrımında ceza mevzuatımızda kabul edilen sisteme, Yargıtay içtihatları ve doktrindeki görüşlere yer verilerek suretiyle açıklanmıştır. Çalışmanın neticesinde, Yargıtay tarafından da kabul edilen kusur yeteneği bulunmayan çocukların suça yönlendirilmesinde arka plandaki kişinin dolaylı fail olarak suça iştirak ettiğini esas alan görüşün yerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Suça İştirak, Azmettirme, Dolaylı Faillik, Çocuk, Kusur Yeteneği.

Abstract: Children, due to their incomplete mental and physical development, have a reduced ability to understand the legal consequences of their actions and form intent, in comparison to adults. This vulnerability is often exploited by malicious individuals who use children to commit crimes. While children may fulfill the elements of a crime, individuals in the background influence their will, thereby participating indirectly. The degree of influence depends on whether the individual merely shapes the child's decision to commit the crime or completely controls the child's will, making them perform the criminal act under their guidance. The child's ability to perceive and form intent related to the act is a key factor in determining their level of culpability. In situations where children are directed to commit crimes, the role of the individual in the background—as either an indirect perpetrator or an instigator—depends on the distinction between perpetration and accessory. This study discusses the legal implications of complicity, indirect perpetration, and instigation in cases involving children in crimes. It also examines the system established in our criminal law, including Supreme Court rulings and doctrinal views on participation in crimes. The conclusion of this study is that the view, which considers the person behind the scenes as an indirect perpetrator for steering children who lack the capacity for culpability towards committing a crime, is well-founded, as also recognized by the Court of Cassation.

Keywords: Complicity in a Crime, Instigation, Indirect Perpetration, Child, Capacity for Fault.

* Polis Akademisi Başkanlığı İç Güvenlik Fakültesi, dogukanbolukoglu@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7220-5185

Makale Geliş Tarihi: 31.01.2025, Makale Kabul Tarihi: 17.03.2025

GİRİŞ

Çocukların bedensel ve zihinsel gelişimleri tamamlanmadığı için gerçekleştirdikleri fiillerin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu yönde irade oluşturma yetenekleri tam değildir. Çocukların bu zafiyeti suistimal edilerek suçta araç olarak kullanılmaları mümkündür. Çocukların bizzat kendi başlarına suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştirmeleri halinde Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 31. maddesinde düzenlenen yaş küçüklüğüne ilişkin düzenlemeler uygulanmakta ve suç teşkil eden fiilleri nedeniyle çocukların kusurlulukları değerlendirilmektedir. Çocukların işledikleri suçta arka planda bir başkasının bulunması durumunda arka plandaki kişinin suç nedeniyle ceza sorumluluğunun tayini önem arz etmektedir. Arka plandaki kişinin ceza sorumluluğu ise suça iştirak statüsünün belirlenmesiyle ortaya koyulabilmektedir. Bu noktada çocuğun suçta araç olarak kullanılması bakımından arka plandaki kişinin dolaylı faillliği ve çocuğa suç işleme kararı aldırılması bakımından arka plandaki kişinin azmettirmesi gündeme gelmektedir. Dolaylı faillik ve azmettirmede ortak olan husus çocukların işledikleri suçlarda çocuğun iradesi üzerinde etki oluşturulmasıdır. Çocukların suç işlenmesinde kullanılması bu durum her iki iştirak statüsünü birbirine yaklaştırmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızda TCK'nın suça iştirak bakımından kabul ettiği sisteme, suça iştirakin hukuki niteliği, faillik ve şeriklik ayırımına yer verilip ve Yargıtay içtihatlarıyla birlikte doktrindeki görüşlerden istifade edilerek çocukları suç işlenmesinde kullanan arka plandaki kişinin iştirak statüsünün nasıl belirleneceği izah edilmeye çalışılmıştır.

I. SUÇA İŞTİRAK

A. GENEL OLARAK

Arapça kökenli bir kelime olan iştirak katılma, paydaşlık, bir işte yer alma anlamına gelmektedir.¹ Failin suçun kanuni tanımında yer alan fiili icrasıyla suç işlenmektedir ancak bazen fiilin öncesi, sonrası veya icrası sırasında yardım eden, fiilin icrasını kolaylaştıran, faille birlikte bu fiili gerçekleştiren veya faili bu fiili gerçekleştirmeyi azmettiren kişiler de bulunmaktadır. Bu kişilerin işlenilen suç dolayısıyla sorumluluklarının tespiti iştirak hükümleriyle mümkün olmaktadır. Bu bakımdan TCK'nın genel hükümler isimli birinci kitabında suçun özel görünüş şekli olarak iştirake 37 ve 41. maddeleri arasında yer verilmiştir. Suça fail veya şerik olarak katılmak mümkündür. Suç teşkil eden haksızlığı gerçekleştiren kişi failken, suçun işlenmesine katkıda bulunan ancak bu katkısı kanuni tanımındaki haksızlığı gerçekleştirmeyen kişi (suça yardım eden veya azmettiren) şeriktir. İştirak hükümleri genel hüküm niteliği nedeniyle TCK'nın özel hükümler isimli ikinci kitabında yer alan suç tipleri bakımından uygulanmaktadır.

TCK'da yer alan suçlar ekseriyetle tek bir kişi tarafından işlenebilmekte ve başka kimsenin suça iştiraki zorunlu olarak aranmamaktadır. Bir kısım suçlar ise kanun hükmü gereğince ya da niteliği gereğince birden fazla kişinin iştirakini

¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, "İştirak", <https://sozluk.gov.tr/>, (s.e.t.19.11.2024).

zorunlu kılınmaktadır.² Suçun gerçekleşebilmesi için birden fazla kişinin suça iştirakinin arandığı suçlar zorunlu iştirakin arandığı suçlar, kural olarak tek failin tipik hareketiyle gerçekleşen suçlar ise zorunlu olmayan (geçici) iştirakin söz konusu olduğu suçlar olarak ikiye ayrılmaktadır.³ Zorunlu iştirakin arandığı suçlar da suça hangi mahiyette iştirak etmenin zorunlu olduğuna göre ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım suçun işlenebilmesi için birden çok sayıda failin katılımının arandığı suçlarla suçun işlenebilmesi için failin yanında şerik olarak katılımının zorunlu olduğu suçlar yani zorunlu şerikliğin söz konusu olduğu suçlar şeklindedir.⁴ Zorunlu şerikliğin arandığı suçlarda şeriklerin her zaman cezalandırılabilir olması da gerekmemektedir.⁵ Suçluyu kayırma (TCK m. 283) suçunda fail, hakkında tutuklama kararı olan bir kişiyi saklayarak tedbirin uygulanmasına mani olmuş, saklanan kişi ise en azından saklanmaya rıza göstererek suça şerik olarak katılmıştır.⁶ Suçlu kayırmaya rıza göstermeden hatta bazen faili kendisini saklaması konusunda azmettirmeden veya failin onu saklamasına yardım etmeden bu suç işlenememektedir. Ancak saklanan kişinin suçluyu kayırma suçunda fail olabilmesi de söz konusu değildir. Bu bakımdan bazı suçlar zorunlu şerikliğin arandığı suçlar olarak tanımlanmaktadır.

Doktrinde iştirakin zorunlu olduğu suçlarla zorunlu olmadığı suçların failin sayısı bakımından da çok failli suçlar ve tek failli suçlar olarak ayrıma tabi tutulduğu görülmektedir.⁷ Ancak çok failli suçlar, bir zorunlu iştirak şekli olarak, birden çok failin suça iştirakinin zorunlu olduğu suçları kapsarken zorunlu şerikliğin arandığı suçları kapsamamaktadır ve bu nedenle eleştirilmektedir.⁸ Bu bakımdan çok failli suçların zorunlu iştirakin fail yönünden arandığı suçlar olarak tanımlanması daha yerindedir. Çok failli suçlar ise hareketin yapısı bakımından yakınsama suçları ve karşılaşma suçları olarak ikiye ayrılmaktadır.⁹

Yakınsama suçlarında¹⁰ failer aynı amacı gerçekleştirmeyi hedefleyerek ve aynı yönde hareket etmek suretiyle suçu işlemektedirler. En az üç failin gerektiği suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu (TCK m. 220/1) ve en az dört kamu görevlisi failin gerektiği kamu görevinin terki veya yapılamaması suçu (TCK m.

² Mehmet Emin Artuk/Ahmet Gökçen/Mehmet Emin Alşahin/Kerim Çakır, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 741.

³ İzzet Özgenç, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2023, s. 594 vd.; Hakan Hakeri, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023, s. 506 vd.

⁴ Özgenç, 2023, s. 594; Artuk/Gökçen/ Alşahin/Çakır, s. 743.

⁵ Artuk/Gökçen/ Alşahin/Çakır, s. 743.

⁶ Özgenç, 2023, s. 594, dn. 1039.

⁷ Mahmut Koca/İlhan Üzülmüş, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022, s. 448; Veli Özer Özbek/Koray Doğan/Pınar Bacaksız, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021, s. 518.

⁸ Özgenç, 2023, s. 595, dn. 1040.

⁹ Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 518; Timur Demirbaş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022, s. 530; Özgenç, 2023, s. 595. Aynı gayeye yönelen ve farklı gayeye yönelen çok failli suçlar şeklindeki ikili ayrım için bkz. Sulhi Dönmezer/Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku C.II, 14. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 863 vd.

¹⁰ Birleşme suçu olarak tanımı için bkz. Mustafa Kağan Öztürk, "Türk Ceza Kanunu'nda Bir İştirak Şekli Olarak Faillik (TCK m. 37)", C.13, S. 1, 2023, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 257-258.

260/1) yakınsama suçlarına örnek teşkil etmektedir. Yakınsama suçlarında faillerin tipik hareketleri aynı amaçla müşterek hakimiyet kurarak birlikte gerçekleştirmeleri gerektiğinden müşterek faillğe benzemektedir. Ancak müşterek faillikten farklı olarak yakınsama suçlarının işlenebilmesi için belirli sayıda failin iştirak halinde suç işlemeleri zorunludur.¹¹ Oysa, müşterek faillğin söz konusu olduğu suçların çok failli olması zorunlu değildir, tek bir failin tipik hareketiyle de suç işlenebilmektedir.

Karşılaşma suçlarında failler aynı amaca yönelik ve bu amacı gerçekleştirmek üzere farklı yönde ve nitelikte hareket etmektedir.¹² Hareketlerin farklı yönlerde olması karşılaşma suçlarının yakınsama suçlarından farkını oluşturmaktadır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçunda (TCK m. 188/3) bir taraf maddeyi satarken diğer taraf bu maddeyi satın almaktadır. Diğer bir örnekte rızaya dayalı çocuk düşürme suçunda (TCK m. 99/2) gebe kadın hukuka aykırı olarak gebeliğin sonlandırılmasına rıza göstererek failken, gebeliği sonlandıran kişi ise çocuk düşürten olarak faildir.

Fail veya şerik olarak suça iştirakin suçun kanuni tanımında zorunlu bir unsur olarak yer aldığı suçlar bakımında suça iştirak edilmesi suçun özel görünüş şekli olarak yer almamaktadır. Bu halde suça fail veya şerik olarak iştirak edilmesi suç teşkil eden haksızlığın kanuni bir unsurudur.¹³ Genel hüküm olarak TCK'da yer verilen iştirak hükümlerinin zorunlu iştirakin kanuni bir unsur olarak öngörüldüğü suçlarda da uygun düştüğü ölçüde uygulanabilmektedir.¹⁴ Toparlayacak olursak zorunlu iştirake ilişkin düzenlemeler TCK'nın özel hükümler başlıklı ikinci kitabında, genel iştirak hükümleri ise genel hükümler başlıklı birinci kitabında yer almaktadır. Ayrıca, zorunlu iştirak kapsamındaki suçlar bağımsız hüküm niteliğindeki genel iştirak hükümleri sorumluluğu genişletici niteliktedir ve suçun faili dışında suça katılımı olan kişilerin cezalandırılmalarını sağlamaktadır.¹⁵

B. TCK'DA İŞTİRAKİN HUKUKİ NİTELİĞİ

İştirakin konusu suçun kanuni tanımında yer alan suça katılımı zorunlu kişiler haricinde suça katılanların ceza sorumluluklarının tayinidir.¹⁶ İştirak hükümleriyle suça katılanların iştirak şekilleri ve bu suretle de sorumluluk statüleri belirlenmektedir. Suça iştirakin hukuki niteliğine ilişkin doktrinde yer alan değerlendirmeler, iştirak edenlerin statülerinin fail kavramının kapsamı üzerinden gerçekleştirilmektedir.

¹¹ Özgenç, 2023, s. 595.

¹² Özgenç, 2023, s. 596; Demirbaş, s. 450.

¹³ Ayhan Önder, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C. II-III, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 457 vd.

¹⁴ Dönmezer/Erman, s. 866 vd.; üç kamu görevlisinin müşterek fail olarak üçüncü kişiden rüşvet almaları veya uyuşturucu madde satışı gerçekleştirecek kişiye uyuşturucu maddeleri üzerinde taşıması yerine çantaya koyarak götürmesi için çanta veren kişinin yardımcı zorunlu iştirakin kanuni bir unsur olarak öngörüldüğü rüşvet ve uyuşturucu madde imal veya ticareti suçlarında iştirak hükümlerinin uygun düştüğü ölçüde uygulanmasına örnek teşkil etmektedir.

¹⁵ Nur Centel/Hamide Zafer/Özlem Yenerer Çakmut, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 11. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 488-489.

¹⁶ Özgenç, 2023, s. 597.

İştirak kuralları TCK'nın genel hükümler bölümünde 37 ve 40. maddeleri arasında düzenlenmiştir. TCK sistematğinde suçun kanuni tanımında yer alan hareketleri gerçekleştiren kişilerin suçun faili oldukları, suçun işlenişine katkı sağlayan diğer kişilerin ise iştirak hükümlerine göre katkılarının azmettiren veya yardım edene uygun düştüğü ölçüde şerik oldukları kabul edilmektedir. Fail dışında suç işlenmesine katkı sağlayanlar fiillerinden bu kapsamda şerik olarak sorumlu olmaktadır. TCK'da dar fail anlayışı kabul edildiğinden¹⁷ suçun tipik hareketini gerçekleştirenler fail, tipik hareketler haricindeki hareketlerle suç işlenmesine katkı sağlayanlar ise şerik olarak cezalandırılmaktadır.

TCK'da suça iştirakin müstakil bir suç olarak düzenlenmediği haller¹⁸ dışında suç ortağının ayrı bir suçtan sorumlu olduğu söylenememektedir. Bu doğrultuda TCK'nın iştirake ilişkin düzenlemelerinden suç ortağının fiilinin niteliğine göre iştirak ettiği suçtan cezalandırıldığı ve tek bir suçun işlendiğinin kabul edildiği görülmektedir.¹⁹ Ortak suç işleme iradesiyle fonksiyonel hakimiyet kurularak müştereken işlenen bir suçta tek bir suçtan müşterek failliğin söz konusu olduğu gibi suça azmettiren veya yardım eden olarak şerik sıfatıyla katılanlar bakımından da bağluluk kuralıyla fail tarafından işlenen suçtan kaynaklı iştirak eden herkesin sorumluluğuna gidilebilmektedir. TCK'nın 40. maddesinde yer alan bağluluk kuralıyla atipik hareketlerle suçun işlenmesine katkı sağlayanlar fiillerinden, failin suç teşkil eden eyleminin en azından teşebbüs aşamasında kalması şartıyla azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu olmaktadır. Mevcut düzenlemelerden aynı amaca yönelik fiillerin bir bütünün parçası olduğu ve tek bir suçun farklı şekil ve nitelikteki fiillerle işlenmiş olacağına yer verildiği anlaşılmakta²⁰, iştirak edilen suça ilişkin suç birliği görüşünün kabul edildiği görülmektedir.

765 sayılı (mülga) TCK'nın 64 ve 65. maddelerinde yer alan düzenlemelerde asli ve fer'i iştirak hükümlerine yer verilmiştir. Mezkur düzenlemelerde suça asli katılım sağlayanların suç karşılığında öngörülen cezanın tamamından, fer'i olarak suça katılanların ise suça katkılarına göre cezanın indirilmiş halinden sorumlu olduğuna yer verilmiştir. TCK'nın iştirake ilişkin hükümlerinin başladığı 37. maddenin gerekçesinde mülga TCK'da yer alan asli ve fer'i şerik ayrımına adil ve eşit olmayan bir cezalandırmaya, uygulamada zorluk ve duraksamalara neden olduğu gerekçesiyle TCK'da yer verilmediği ifade edilmiştir.²¹ TCK'nın 37. ve 39. maddeleri arasında fail ve şerik (azmettirme ve yardım etme) olmak üzere iki ayrı iştirak şekline yer verilmiş olması

¹⁷ İzzet Özgenç, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi, 3. Baskı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 487; Centel/Zafer/Yenerer Çakmut, s. 489; Ömer Çelen, Bir İştirak Şekli Olarak Yardım Etme, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 155-156; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 746.

¹⁸ TCK'nın 220. maddesinin 7. fıkrasında suç örgütüne yardım etmek müstakil bir suç olarak düzenlendiğinden yardım eden şerik olarak değil fail olarak suçtan sorumludur.

¹⁹ Çelen, 2020, s. 205; Hakeri, s. 509.

²⁰ Cengiz Otacı, "Türk Ceza Hukukunda İştirak", Ceza Özel Sayısı, 2007, İstanbul Barosu Dergisi, s. 151.

²¹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekciler/turk-ceza-kanunu-madde-gerekcileri/1>, (s.e.t.22.11.2024); ikilik sistemine yönelik asli-fer'i fail ayrımının zorluğu, objektif esaslardan yola çıkıldığı için suçlunun bazı durumlarda ihmal edildiğine (azmettirilen suçun işlenmemiş olması durumunda azmettiren ceza sorumluluğunun bulunmaması) ilişkin eleştiriler için bkz. Özbek/Dogan/Bacaksız, s. 520.

nedeniyle mülga TCK'da yer aldığı gibi TCK'da da ikilik sisteminin kabul edildiği ifade edilmekte ve suça iştirak edenlerin suç işlenmesine katkıları göz önünde bulundurularak sorumluluk statülerinin belirlendiği vurgulanmaktadır.²²

Suçta iştirakte her ne kadar fail tarafından işlenen tek bir suçtan sorumluluk söz konusu olsaydı da TCK'nın 40. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesine göre suça iştirak eden her bir kişi işlenen suçtan kendi kusuru ölçüsünde sorumludur. Yaptırımın önleme amacı taşıdığı ceza sistemlerinde suça iştirak edenlerin subjektif tehlikeliliğine önem verilmektedir.²³ Bu bakımdan TCK'nın da ikilik sistemiyle birlikte cezanın faile göre belirlenmesi sistemini benimsediğinden karma bir sistemin kabul edildiği ifade edilmektedir.²⁴

İştirak şekilleri suça katılanların sorumluluk statüleri olduğundan iştirak hükümlerinin de iştirak edenlerin sorumluluk statülerini belirleyen kurallar olduğu söylenmelidir.²⁵ İştirak hükümleri kanunla tek bir fail tarafından işlenebilen suçlara katılan suç ortaklarının gerçekleştirdikleri fiillerden cezalandırılmalarını sağladığından sorumluluk alanını genişleten, tali ve tamamlayıcı nitelik taşımaktadır.²⁶

C. İŞTİRAK STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİ

Hukukumuzda fiil hakimiyeti teorisi kabul edilmiştir.²⁷ Bu bağlamda failliğin görünüm şekilleri doğrudan fail, müşterek fail ve dolaylı faildir, şerikliğin görünüm şekilleri ise azmettirme ve yardım etmedir. Fiil hakimiyeti teorisinde suçun kanuni tanımında yer alan fiilin işlenişi üzerindeki hakimiyet esas alınarak faillik ve şeriklik ayrımı yapılmaktadır. Fiil hakimiyeti, tipikliğinin gerçekleştiği sürecin kasti olarak kontrol altında tutulmasıdır.²⁸ Suç işlenmesi sürecine hakim olunması için suç işlenmesi noktasında yönlendirici bir iradenin mevcut olması ve suçun işlenişine nesnel bir katkının sunulması gerekmektedir.²⁹ Tipikliğin gerçekleştiği süreç üzerinde hakimiyeti olan, suç işlenmesi sürecini yönlendiren, süreci yöneterek veya yön vererek suç işlenmesinde belirleyici rol oynayan kişi fail olarak tanımlanmaktayken herhangi bir fiil hakimiyeti olmaksızın suça katkıda bulunan kişi şerik olarak tanımlanmaktadır.³⁰ Fiil hakimiyetin bu bakımdan üç görünümü bulunmaktadır. Bunlar harekete hakimiyet, fonksiyonel hakimiyet ve iradeye hakimiyettir. Harekete hakimiyet halinde doğrudan faillik söz konusu olup doğrudan suçun tipik hareketleri kişi

²² Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 746; Koca/Üzülmez, s. 450; Centel/Zafer/ Yenerer Çakmut, s. 491.

²³ Nevzat Toroslu, Ceza Hukuku Genel Kısım, 10. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2005, s. 207.

²⁴ Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 522.

²⁵ Özgenç, 2023, s. 507.

²⁶ Kayıhan İçel, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2023, s. 554; Centel/Zafer/Yenerer Çakmut, s. 489; Demirbaş, s. 533.

²⁷ Centel, Zafer/ Yenerer Çakmut, s. 492; Fatih Selami Mahmutoglu/Serra Karadeniz, Türk Ceza Kanunu Şerhi, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 895; Koca/Üzülmez, s. 453.

²⁸ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 747; Koca/Üzülmez, s. 452.

²⁹ Koca/Üzülmez, s. 453.

³⁰ İzzet Özgenç, Suça İştirakin Hukuki Esası ve Faillik, 1. Baskı, İBB Hukuk Müşavirliği Yayınları, İstanbul, 1996, s. 83; Demirbaş, s. 537.

tarafından bizzat gerçekleştirilerek suç icra edilmektedir. Fonksiyonel hakimiyette ise müşterek faillik söz konusudur. Suçun icra hareketleri birden fazla kişi tarafından müştereken birlikte gerçekleştirilmektedir. İradeye hakimiyet halinde ise dolaylı faillik söz konusudur. Kişi doğrudan tipik hareketleri gerçekleştirmemektedir ancak doğrudan hareketleri gerçekleştiren kişinin iradesi üzerinde hakimiyet kurularak bu kişi araç haline getirilmektedir.³¹

Fiil hakimiyetinden söz edilebilmesi için hareket üzerinde hakimiyet kurulmasına ek olarak hareketin subjektif unsurlarında da hakimiyet kurulması lazımdır.³² Kişi suçun kanuni tanımındaki fiili gerçekleştirirken subjektif unsuru da karşılamalıdır. Kasten öldürme suçunun hareketi üzerinde hakimiyet kuran müstakil failin hareketi gerçekleştirirken öldürmeye yönelik de kastının bulunması gerekmektedir. Fiil hakimiyetine ilişkin bu durum müşterek faillik ve dolaylı faillik bakımından da geçerlidir. Doğrudan faillik de olduğu gibi birden fazla kişi tarafından suçun tüm unsurlarının bizzat gerçekleştirilmesi durumunda müşterek faillik söz konusu olmaktadır. Ancak müşterek faillikte fiil hakimiyeti, harekete hakimiyetten farklı olarak fonksiyonel hakimiyet görünümündedir. Bu da suçun kanuni tanımından yer alan hareketin iş bölümü içerisinde gerçekleştirilmesidir. Müşterek failin suç işlendiği sırada bütün aşamalarda hareketi bulunmasa da suç işlemek için yapılan plan doğrultusunda gerçekleştirilen iş bölümüne göre kendi üzerine düşeni yerine getirerek suçun işlenmesini mümkün kılması gerekmektedir.³³ Müşterek faillikte suç işlenmesi noktasında ortak bir plan, bu planın birlikte icrası sırasında müştereken suçun gerçekleşmesi için önemli bir katkı sunulmuş olmalıdır.³⁴ Müşterek faillikte her durumda tipik hareketin gerçekleştirilmesi gerekmemektedir. Önemli olan kişinin suçun icrasına katkısının suçun gerçekleşmesinde önemli bir etki oluşturmamasıdır. Suçun işlenmesine sunulan katkıyı önemli kılan katkıyı sağlayan suç ortağının suçu işlenebilir kılmasıdır.³⁵ Kasten öldürme suçunda A'nın B'nin göğsüne bıçak saplayabilmesi için B'nin kollarını tutan C'nin fiili kasten öldürmenin tipik hareketi olmamakla birlikte, iş bölümü çerçevesinde suçun işlenmesini mümkün kılması nedeniyle C suçtan müşterek fail olarak sorumludur. İrade hakimiyetinde kişi suçun kanuni tanımında yer alan unsurları bir başkasını araç haline getirmek suretiyle yerine getirmektedir. İradi hakimiyeti kurarak suç işlenmesini sağlayan kişi dolaylı faildir. Suç işlenmesine yönelik irade, suçun hareketlerini gerçekleştiren kişinin değil dolaylı failin iradesidir.³⁶

Dolaylı fail kişinin hatasından, bilgisizliğinden faydalananak onu araç haline getirebileceği gibi suç işlemek amacıyla kişiyi tehdit ederek onu suçun kanuni tanımında yer alan hareketlerde bulunmaya zorlayabilmektedir. Kusur yeteneği bulunmayanların veya kusur yeteneği yeterince gelişmemiş olanların hataya düşürülmeleri ve suçta araç haline getirilmeleri daha kolaydır. Bir akıl

³¹ Muhammed Demirel, Suça İştirakte Bağlılık Kuralı, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2017, s. 65; Mustafa Ruhan Erdem, “Yeni TCK’da Faillik ve Suç Ortaklığı”, S. 5, 2005, Hukuk Perspektifleri Dergisi, s. 205.

³² Çelen, 2020, s. 188.

³³ İzzet Özgenç, “Failliğin Üçüncü Bir Görünüş Şekli Olarak Müşterek Faillik”, C. 4., S.1-2, 1994, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 161-162.

³⁴ Çelen, 2020, s. 189-190.

³⁵ Özgenç, 1996, s. 145.

³⁶ Çelen, 2020, s. 197.

hastasının diğer bir kişiyi yaralaması için yönlendirildiği, kişinin kafasına silah dayanarak ve tehditle diğer bir kişiyi öldürmesinin sağlandığı durumlarda kusurlu olmayan kişinin suçta araç olarak kullanılması ve dolaylı faillik söz konusudur. Kusurlu olmayan kişinin araç olarak kullanılması durumunda araç kişinin hareketleri tipik olsa da olmasa da suç işlemeye yönlendirenin dolaylı fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır.³⁷ Bu durumlarda arka plandaki şahıs olan dolaylı failin irade hakimiyeti fiil üzerinde hakimiyeti sağlamaktadır.³⁸

Suç işlenmesine sağlanan katkının fiil üzerinde hakimiyeti gerçekleştirmede durumlarda azmettirme ve yardım etme şeklinde şeriklikten sorumluluk söz konusudur. Yardım etmede kişi gerçekleştirdiği fiillerle tipik hareketi gerçekleştirmemektedir ancak suç işlenmesine yardım etmek suretiyle işlenmekte olan suçun daha kolay işlenmesini sağlamaktadır. Bıçakla bir kişiyi yaralamak isteyen suç aracını temin eden, suç işledikten sonra yardım edeceğini söyleyen veya kişinin suç işleme kararının doğru bir karar olduğunu belirterek bu yöndeki iradesini güçlendiren kişi suça yardım eden olarak iştirak etmektedir. Azmettirmede ise suç işleyen kişinin iradesi veya hareketi üzerinde doğrudan bir hakimiyet bulunmamaktadır ancak hiç aklında suç işleme noktasında bir karar bulunmayan kişinin suç işleme yönünde irade oluşturması sağlanmaktadır. Azmettiren suçun kanuni tanımında yer alan unsurları gerçekleştirmemektedir. Dolaylı faillikte doğrudan kişinin iradesine hakim olunarak suç işlenmesi sağlanmakta ve fiil üzerinde de hakimiyet kurulmaktadır. Fakat azmettirmede azmettirilen kişinin zihninde olmayan suç işleme fikri zihnine yerleştirilmekte ve kişinin iradesi manipüle edilmektedir. Azmettirmede suç işlemeye yönlendirilen kişinin doğrudan suç işlemeyi istemesi gerekmektedir. Suçun icra hareketlerini gerçekleştiren kişinin iradesi üzerinde etki oluşturması nedeniyle azmettirmeye dolaylı faillik kavramları birbirine benzemektedir.

Kişi suç işlemeye yönlendirilerek hukuka uygunluk nedeni veya kusurluluğunun kaldıran bir nedenin bulunduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşürüldüğünde kişinin iradesini yönlendirenin dolaylı fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır. Suça yönlendirilen bu kişinin hatasının kaçınılmaz olmadığı durumlarda ise kişi fiiliyle suç işlediğinden ve fiilden dolayı kusurlu kabul edildiğinden kişiyi suç işlemeye yönlendiren azmettiren olarak sorumludur.³⁹ İcra hareketlerini gerçekleştiren kişinin fiil hakimiyetini elinde bulundurmaya devam etmesi halinde dolaylı faillikten söz edilememektedir. Kişinin suç işlemesine neden olabilecek bir konuda hataya düşürülmesi halinde tipikliğe ve hukuka uygunluk nedeninin mevcudiyetine veya kusurluluğu ortadan kaldıran bir nedene ilişkin bir yanlış söz konusu değildir. Bu nedenle kişi araç haline getirilmemekte, bizzat kendi iradesiyle haksızlığı gerçekleştirmektedir. Haksız tahrik kusurluluğu azaltan bir nedendir ve bu kapsamdadır. Kişi haksız tahrik şartlarının olduğu konusunda hataya düşürüldüğünde, suç işlenmesinde araç olarak kullanılmamakta, doğrudan kendi iradesiyle suçu işlemiş olmaktadır. Örnek verecek olursak C, A'ya zarar vermek üzere, B'ye eşinin A ile cinsel ilişki yaşadığını iletmiş ve B, A'yı dövmüştür.

³⁷ Demirbaş, 547-548; Koca/Üzülmez, s. 465 vd.

³⁸ Rıfat Murat Önok, Müşterek Suç Girişimi ve Örgütsel Hakimiyete Dayalı Dolaylı Faillik Doktrinleri, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, s. 221 vd.

³⁹ Çelen, 2020, s. 199-200.

Somut olayda C, B'yi kasten yaralamaya azmettirmiş, B ise kasten yaralama suçunu doğrudan fail olarak işlemiştir.⁴⁰

Ç. ŞERİKLERİN CEZALANDIRILMASI

Doğrudan suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştirmeyen şerikler TCK'nın 40. maddesi uyarınca bağıllık kuralına göre cezalandırılmaktadır.⁴¹ Şerik suçun kanuni tanımında yer alan unsurlar gerçekleştirmemesine rağmen, suçun işlenişine katkı sağlayan bu nedenle haksızlıkla fiili arasında illiyet bağı bulunan kişidir. Bu bakımdan fiiliyle doğrudan suç işlemese de suçla korunan hukuki değeri ihlal etmektedir.⁴² Şerik, suçun konusu ile doğrudan bağlantısı olmasa da suç işlenmesi sürecinde faille doğrudan ilişki içerisinde ve bağıllık kuralı ile suç teşkil eden haksızlığı gerçekleştirmeyen şerik, failin fiiline bağlanarak suça sunduğu katkının niteliğine göre cezalandırılmaktadır.⁴³ Şerikin fail tarafından işlenilen hangi fiilden sorumlu olduğu ve failin hangi nitelikleri haiz olması gerektiğine ilişkin farklı görüşler ileri sürülmüştür.⁴⁴ Hukukumuzda bu görüşlerden sınırlı bağıllık kuralı kabul edilmiştir.⁴⁵ Sınırlı bağıllık kuralına göre şeriklerin cezalandırılabilmesi için failin tipikliği gerçekleştirmesi ve fiilinin hukuka aykırı olması aranmaktadır. Suça iştirak edilebilmesi için failin işlenilen suça yönelik kastının bulunması gerekmektedir. Bu şart kapsamında ayrıca, şerikin fail tarafından işlenilen suça iştirak etme yönünde bir iradesinin bulunması, gerçekleştirdiği fiil ile suç arasında illiyet bağı olması ve suça iştirak kapsamındaki fiilini bilerek ve isteyerek gerçekleştirmiş olması lazımdır.⁴⁶ Suça iştirak nedeniyle şeriklerin ceza sorumluluğunun doğabilmesi için diğer bir şart fail tarafından işlenilen suçun en azından teşebbüs aşamasında kalmasıdır. Bu şart bağıllık kuralının niceliğe ilişkin yönünü oluşturmaktadır.⁴⁷

Şerik olarak cezai sorumluluğunun belirlenmesinde kusurluluğu etkileyen durum yalnızca etkili olduğu suç ortağı bakımından uygulanmaktadır. Kusurluluğa ilişkin değerlendirmeler suça iştirak edenlerin kendi fiillerine göre belirlenmektedir. Bu şart bağıllık kuralının niteliğe ilişkin yönünü ortaya koymaktadır.⁴⁸ Bağıllık kuralı gereğince iştirak halinde işlenilen suçlarla herkes kendi kusuruna göre cezalandırılmaktadır. Bu nedenle iştirak halinde işlenilen suçlarda şeriklerden birinin cezalandırılmasını engelleyen kişisel neden suça

⁴⁰ Çelen, 2020, s. 202.

⁴¹ Demirbaş, s. 549; Özgenç, 2023, s. 597; İçel, s. 554-555; Mahmutoglu/Karadeniz, s. 896.

⁴² Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 783.

⁴³ Özgenç, 1996, s. 141.

⁴⁴ Bağıllık kuralının görünüm biçimleri, failin tipik fiili gerçekleştirmesinin gerektiği asgari bağıllık kuralı, fiilin tipikliğiyle birlikte hukuka aykırı olmasının da arandığı sınırlı bağıllık kuralı, bu şartlara ek olarak failin fiili dolayısıyla kusurlu olmasının arandığı aşırı bağıllık kuralı ve bütün bu sayılan şartlara ek olarak failin cezalandırılabilir olmasının da arandığı katı bağıllık kuralından oluşmaktadır. Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Koca/Üzülmüş, s. 486; Demirel, s. 315 vd.

⁴⁵ Demirel, s. 332; Berrin Akbulut, "Bağıllık Kuralı", C. XIV, S.1, 2010, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 182.

⁴⁶ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 784; Hakeri, s. 510 vd.

⁴⁷ Demirel, s. 334; Özgenç, 2023, s. 646.

⁴⁸ Demirel, s. 357 vd.;

iştirak eden diğer bir kişinin cezalandırılmasında dikkate alınmamaktadır.⁴⁹ On beş ila on sekiz yaş aralığında bir çocuğun suça azmettirilmesi halinde çocuğun yaş küçüklüğü kusurluluğu azaltan bir neden olarak değerlendirmeye alınırken bu durum azmettiren bakımından dikkate alınmayacak ve hatta TCK'nın 38. maddesinin 2. fıkrasına göre çocuğun suça azmettirilmesi nedeniyle alacağı ceza arttırılacaktır. Kusurluluğu etkileyen nedenlerle birlikte şahsi cezasızlık nedenleri ve cezayı kaldıran şahsi sebepler de bu kapsamdadır.⁵⁰ Suç ortaklarından birinin etkin pişmanlığı söz konusu ise bu durum yalnızca pişman olan kişi bakımından kıymeti haizdir, şeriklerin ceza sorumluluğunu etkilememektedir.⁵¹

Bağlılık kuralının düzenlendiği TCK'nın 40. maddesinde iştirak halinde işlenen suçlardan şeriklerin hangi suretle sorumlu tutulacağı açıklandığından iştirak halinde işlenen suçlarda nitelikli hallerin ne şekilde şeriklere sirayet edeceğine ilişkin başkaca bir kanuni düzenlemeye yer verilmemiştir.⁵² TCK sistematüğinde kabul edilen sınırlı bağlılık kuralına göre şerikin sorumluluğu failin şahsına ve şerikin iradesine, diğer bir ifadeyle kastına göre belirlenmektedir.⁵³ Bu bağlamda A babasını öldürmesi için B'yi azmettirirse, B kasten öldürme suçunun temel şeklinden sorumlu olacağından A da kasten öldürmenin temel şeklinden sorumlu olmaktadır. Suçu işleyen B'nin fiiline göre A'nın şerik olarak katıldığı suç nedeniyle ceza sorumluluğu belirlenmektedir.⁵⁴ Somut olayda da B'nin cezasının artırılmasını gerektiren herhangi bir nitelikli hal bulunmamaktadır. Şerikin katıldığı suça ilişkin kastı da sorumluluğunun tayininde önemlidir. Örnek verecek olursak A, C'yi öldürtmek üzere B'yi azmettirmektedir ancak C'nin B'nin babası olduğunu bilmemektedir. Bu durumda A kastının suçun temel şekline yönelik olması dolayısıyla B'yi kasten öldürme suçunun nitelikli hali (TCK m. 82/1-d) yerine kasten öldürme suçunun

⁴⁹ Meral Balcı, Ceza Hukukunda Bağlılık Kuralı Kapsamında Azmettirme, 1. Baskı, Adalet Yayinevi, Ankara, 2022, s. 179.

⁵⁰ Koca/Üzülmez, s. 487.

⁵¹ Akbulut, s. 203; Yargıtay uygulaması da bu doğrultudadır ancak TCK'nın 168. ve 248. maddelerinde olduğu gibi zararın bir sanık tarafından karşılanması halinde etkin pişmanlık hükümleri diğer sanıklara da sirayet ederek uygulanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Çelen, 2020, s. 142.

⁵² Beril Taşkın Kapusuzoğlu, Suça İştirakte Bağlılık Kuralı, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2017, s. 155; Demirel, s. 503 vd.; TCK'nın 40. maddesinin nitelikli hallere iştirak halinde işlenen suçlarda sirayeti açıklamakta yetersiz kaldığından ayrıca açık bir düzenleme yapılması ihtiyacının bulunduğu dair görüş için bkz. Seydi Kaymaz, "5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na Göre İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Nitelikli Hallerin Diğer Suç Ortaklarına Geçiş Sorunu", C. XVI, S. 2, 2012, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 148; Özbek/ Doğan/Bacaksız, s. 534.

⁵³ Koca/Üzülmez, s. 489; Özgenc, 2023, s. 649 vd.; Ahmet Gökçen/Murat Balcı, "Kasten Öldürme Suçu (TCK m. 81)", C. XVII, S. 1-2, 2011, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s. 95 vd.; Çelen, 2020, s. 145.

⁵⁴ Aksi yönde A'nın babasının öldürülmesine azmettirmesi nedeniyle kasten öldürmenin (TCK m. 82/1-d) nitelikli haline azmettirmeden sorumlu olacağına ilişkin görüş için bkz. Kaymaz, s. 151; aksi yönde iştirak halinde işlenen suçlarda ceza sorumluluğunun tayininde nitelikli hale ilişkin sirayetin şerikten faile doğru da olabileceğine ilişkin diğer bir görüş için bkz. Demirbaş, s. 565-566; şerikin ceza sorumluluğunun belirlenmesinde fiile bağlı nitelikli haller ve şahsa bağlı nitelikli haller ayrımı yapılarak gerçekleştirilen inceleme için bkz. Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 537-538.

temel şekline (TCK m. 81) azmettirmekten sorumludur. Şerikin sorumluluğunun tayinine ilişkin Yargıtay uygulaması da açıklamalarımız doğrultusundadır.⁵⁵

TCK'nın 40. maddesinin 2. Fıkrasında bağluluk kuralının özgü suçlara ilişkin düzenlemesi yer almaktadır. Yalnızca belirli nitelikleri haiz faillerce işlenebilen suçlar bu nitelikleri taşımayan kişilerce işlenememektedir. Bu suçlara gerçek özgü suç denilmektedir. Suçun temel şeklinin herkesçe, nitelikli halinin ise belirli nitelikleri haiz kişilerce işlenebildiği suçlara gerçek olmayan özgü suç denilmektedir. Gerçek özgü suçlara özel fail niteliği taşımayan kişilerce gerçekleştirilen katkılar şeriklik kapsamında failin mahiyetine göre azmettirme veya yardım etme olarak değerlendirilmektedir. Görünüşte özgü suçlarda ise suçu birlikte işleyenlerden özel faillik niteliğini taşımayanlar, suçun temel şekli herkes tarafından işlenebildiğinden suçun temel şeklinden fail olarak sorumlu tutulmaktadır. Görünüşte özgü suçlarda kişinin suça katkısı suçun temel şeklinden fail olarak sorumluluğunu gerektirebileceği gibi suçun nitelikli şekline azmettirme veya yardım etme olarak da nitelendirilebilir. Bu durumda faillik şerikliğe kıyasla asıl olduğundan kişinin suçun temel şeklinden sorumluluğu söz konusudur.⁵⁶ Suç işlenebilmesi için özel faillik niteliğine sahip olunması gereken suçlarda bağluluk kuralıyla bu vasfı taşımayan kişilerin katkılarından sorumlu tutulabilmeleri mümkün olmaktadır.⁵⁷

⁵⁵ Bkz. “Başka bir anlatımla, şeriklerin suça irtibatları failin şahsına ve işlediği fiile bağluluk arz etmektedir. Bu nedenle şerikler kendilerince bilinen ve failin işlediği fiilden veya şahsından kaynaklanan nitelikli hallerden etkilenirler.” Yargıtay 1. CD., 1428/3654, T. 25.06.2014, aktaran: Koca/Üzülmmez, s. 489; “asli failin fiiline göre şeriklerin hukuki durumlarının belirleneceği, sanık ...'nın kardeşinin öldürülmesi eylemini bizzat işlememesi ve kardeşi olan maktulün eşi olan sanık ... tarafından öldürülmesine yardım etmesi nedeniyle bağluluk kuralı gereğince, yardım edenin sorumluluğu failin fiiline bağlı olup, işlenen suçun cezası ile cezalandıracağından sanık ...'nın 5237 sayılı Kanun'un 81 ... maddesinin birinci fıkrası yerine 82 nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca cezalandırılmasında, hukuka aykırılık bulunmuştur.” Yargıtay, 1. CD., E: 2022/9794, K: 2023/4140, T. 13.06.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-ceza-dairesi-e-2022-9794-k-2023-4140-t-13-6-2023>); “Sanığın, inceleme dışı sanıklar ... ve ...'ı azmettirmesi eylemi nedeniyle asıl faillerin eyleminden doğan sorumluluğun kaynağının TCK'nın 40. maddesinde düzenlenen bağluluk kuralı olduğu, sanık ...'nın babasının öldürülmesi eylemini bizzat işlememesi ve babası olan maktul ...'in aralarında akrabalık ilişkisi bulunmayan inceleme dışı sanıklar tarafından tasarlanarak öldürülmesi nedeniyle; bağluluk kuralı gereğince, azmettirenin sorumluluğu failin fiiline bağlı olup, işlenen suçun cezası ile cezalandıracağından TCK'nın 82/1-d maddesinin uygulanması olanagının bulunmadığı,” (Yargıtay CGK, E: 2022/42, K: 2022/574, T.22.09.2022, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2022-42-k-2022-574-t-22-9-2022>); Yargıtay 1. CD., E: 2020/4542, K: 2021/10614, T. 15.06.2021, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-ceza-dairesi-e-2020-4542-k-2021-10614-t-15-6-2021>).

⁵⁶ Koca/Üzülmmez, s. 493-494.

⁵⁷ Özgenç, 2006, s. 529.

II. ÇOCUKLARIN SUÇ İŞLENMESİNDE ARAÇ OLARAK KULLANILMASI BAKIMINDAN DOLAYLI FAİLLİK VE AZMETTİRME

A. DOLAYLI FAİLLİK

1. Genel Olarak

Dolaylı faillik TCK'nın 37. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. Dolaylı fail bir başkasını araç olarak kullanarak suç işleyen kişidir. Dolaylı fail tarafından suçun kanuni tanımında yer alan unsurlar gerçekleştirilmemektedir. Dolaylı faillik, araç kişi tarafından gerçekleştirilen davranışların arka planda yer alan davranışları yönlendiren kişiye isnat edilebilmesini sağlayan hukuki zemindir.⁵⁸ Bu bakımdan ceza hukuku sistemimizde dolaylı failliğe yer verilmek suretiyle suçun kanuni unsurlarını doğrudan gerçekleştirmeyen ancak iradi hakimiyet kurarak bir başkası aracılığıyla suçun işlenmesini sağlayan kişinin cezalandırılabilmesi mümkün kılınmıştır.⁵⁹ Dolaylı faillikte ön plandaki kişinin iradesi üzerinde hakimiyet kurulmak suretiyle suçun icra hareketlerinin gerçekleştirilmesi sağlanarak suç işlendiği sırada arka planda kalınmaktadır. Bu suretle arka plandaki kişi tarafından suçun işlenmesi sevk ve idare edilmektedir.⁶⁰ Ancak burada araç olarak kullanılan kişinin hareketinin fiil niteliğini haiz olması önem arz etmektedir. Vitrin camının önünde duran kişinin ittirilmesiyle vitrin camının kırılması durumunda belirli bir neticeyi gerçekleştirmeye yöneltilmiş, dış dünyada cereyan eden iradi bir insan davranışı bulunmamaktadır. Camı kıran kişi, ittiren kişiye mekanik olarak karşı koyamamaktadır ve mutlak kuvvet altındadır. Bu durumda ittiren kişi vitrin camının kırılmasından doğrudan fail olarak sorumludur çünkü araç kişinin davranışı fiil teşkil etmemektedir.⁶¹

Araç durumundaki kişinin arka plandaki kişi tarafından işlenmesi istenilen suça ilişkin sınırı aştığı durumlar da olabilmektedir. Bu durumda dolaylı failin kastının kapsamına göre ceza sorumluluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Arka plandaki kişinin kastı suçta araç olarak kullanılan kişinin sınırı aşan kısmını kapsıyorsa arka plandaki kişi bu fiillerin tamamından dolaylı fail olarak

⁵⁸ Mustafa Ruhan Erdem, "Organize Yapı İçerisinde Otoriter İlişkilerden Kaynaklanan Egemenliğe Dayalı Dolaylı Faillik Kurumu ve TCK m. 220/5", C.II, S. 1-2, 2014, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, s. 13.

⁵⁹ Centel/Zafer/ Yenerer Çakmut, s. 502; Hakeri, s. 541.

⁶⁰ Erdem, 2005, s. 208; Özgenç, 2023, s. 626; Mahmutoglu/Karadeniz, s. 908; Artuk/Gökçen/Alşahin/ Çakır, s. 761; "Suç teşkil eden haksızlık bazen başka bir kişinin araç olarak kullanılması suretiyle gerçekleştirilebilir. Dolaylı faillik olarak tanımlanan bu durumda, arka plandaki kişi (dolaylı fail), görünüşte suçun icrasına doğrudan bir katkıda bulunmamakla birlikte, suçun icraı hareketlerini gerçekleştiren şahıs ile bu şahsın hareketleri üzerinde hâkimiyet kurmakta ve bu hâkimiyet nedeniyle de araç olarak kullanılan kişi, dolaylı failin işlemeyi kastettiği suçun kanuni tanımındaki hareketleri gerçekleştirmektedir." Yargıtay CGK, E: 2021/353, K: 2023/370, T. 21.06.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2021-353-k-2023-370-t-21-6-2023>); aynı yönde diğer bir karar için bkz. Yargıtay CGK, E: 2020/449, K: 2022/514, T:04.07.2022, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2020-449-k-2022-514-t-4-7-2022>).

⁶¹ Özgenç, 1996, s. 197,201.

sorumludur. Aksi bir durumda ise ancak araç olarak kullanılan kişinin eylemi öngörülmesine rağmen arka plandaki kişi tarafından herhangi bir tedbir alınmamış veya dikkatsiz davranılmışsa aşkın kısımdan taksirli sorumluluk gündeme gelmektedir.⁶² Örnek vermek gerekirse, safça bir kişi eşyanın kendisine ait olduğu ve diğer kişide bulunduğu hususunda hataya düşürülmüştür. Bu kişinin hem eşyayı alması hem de eşyanın esas sahibi olan kişiyi yaralaması durumunda arka plandaki kişi hırsızlık suçundan dolayı fail olarak, taksirle yaralamadan ise müstakil fail olarak sorumludur.⁶³

2. İhmali Suçlarda Dolaylı Faillik

İhmali davranışla dolaylı failliğin mümkün olup olmadığı doktrinde tartışılmıştır.⁶⁴ Bir görüşe göre suçun kanuni tanımında yer alan neticeyi önleme yükümlülüğü altında olan kişinin ihmal göstererek bu yükümlülüğüne aykırı davranması halinde gerçekleşen suçtan dolayı fail olarak sorumlu olduğu kabul edilmektedir. Kolluğun suç işlenmesini önleme ve işlenilen suçu bastırma görevi bulunmaktadır. Bu kapsamda suç işlendiğini gören kolluk görevlisinin müdahale etmeyerek bir kişinin diğer bir kişiyi öldürmesine neden olması durumunda kolluk görevlisinin kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesinden (TCK m. 83) dolaylı fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır. Doktrinde bu görüş kabul görmemektedir. Doktrinde kabul gören diğer görüşe göre ise ihmali davranışla dolaylı failliğin mümkün olmadığını ancak ihmali suçlarda dolaylı failliğin söz konusu olduğunu savunulmaktadır. Bu görüşe göre yukarıda verdiğimiz örnekte kolluk görevlisinin olaya müdahale etmeyerek kişinin ölümüne neden olduğu durumda kolluk görevlisi kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesinden (TCK m. 83) doğrudan fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır.⁶⁵ Suçun kanuni tanımında yer alan neticeyi önleme yükümlülüğü bulunan kişinin diğer bir kişi tarafından yükümlülüğüne uygun davranması cebir, tehdit veya hile ile engellenmesi durumunda işlenilen suçtan dolayı fail olarak sorumluluğunun bulunup bulunmadığı hususundaki değerlendirmelere özgü suçlarda dolaylı faillik bölümünde detaylı olarak yer verilmiştir.

3. Özgü Suçlarda Dolaylı Faillik

Özgü suçlarda dolaylı faillik konusu iki ayrı duruma göre farklı şekillerde değerlendirilmektedir.⁶⁶ Bu bakımdan ilk ayırım suçta araç olarak kullanılan kişinin özel faillik vasfını taşımayan bir kişi olması ancak arka plandaki kişinin özel faillik vasfını taşıması halidir. İkinci ayırım ise suçta araç olarak kullanılan kişinin özel faillik vasfının taşıması ancak arka plandaki kişinin özel faillik vasfını taşınamaması halidir. Bizzat icra etmesi gereken fiili diğer bir kişiyi cebir, tehdit veya hileyle araç haline getirerek suç işlenmesini sağlayan kişinin dolaylı fail

⁶² Koca/Üzülmez, s. 480; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 763.

⁶³ Örnek için bkz. Koca/Üzülmez, s. 480.

⁶⁴ Koca/Üzülmez, s. 473; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 762-763; Özgenç, 1996, s. 254.

⁶⁵ Koca/Üzülmez, s. 473; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 763; Özgenç, 1996, s. 254; Hakeri, s. 546; Demirbaş, s. 549; Devrim Aydın, Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2009, s. 148.

⁶⁶ Tülay Kitapçıoğlu Yüksel, Özgü Suç, 1. Baskı, İstanbul Ceza Hukuku ve Kriminoloji Arşivi, İstanbul, 2021, s. 277,297.

olarak suçtan sorumlu olacağı kabul edilmektedir.⁶⁷ Araç olarak kullanılan kişinin kastının bulunduğu durumlarda, bu kişi suça yardım eden olarak şerik statüsündedir.⁶⁸ Görünüşte özgü suçun söz konusu olduğu durumlarda ise özel faillik sıfatını taşımayan kişinin suçun temel şeklinden sorumluluğu gündeme gelmektedir.

Ruhsat işlemleri için idareye başvuru evrakını tam ve zamanında teslim eden kişi, işlerin hızlı ve olumlu sonuçlanması için ilgili birimden sorumlu yetkili kişiye belirli miktarda parayı nakit olarak ulaştırması gerektiği hususu kamu görevlisi olmayan üçüncü kişi tarafından iletilerek parayı yetkiliye temin etmeye mecbur hissettirilmiş ve parayı nakit olarak ulaştırmıştır. İrtikabın icbar suretiyle işlenmesine aracılık eden kamu görevlisi olmayan üçüncü kişi ilgili birimin yetkilisi tarafından cebir ve tehdide uğramıştır ve bu nedenle yetkili kişinin yapmasını istediklerini yerine getirerek mağdurla görüşmüştür. İrtikap suçu (TCK m. 250) kamu görevlisi olmayan kişilerce işlenemediğinden kamu görevlisi olmayan üçüncü kişinin fiili irtikap suçuna yardım niteliğindedir. Birim yetkilisi ise dolaylı fail olarak icbar suretiyle irtikap suçundan (TCK m. 250/1) sorumludur. Kamu görevlisi düzenleme yetkisi dahilindeki sahte belgeyi özel faillik niteliğine sahip olmayan üçüncü kişiye cebir veya tehditle düzenletmesi durumunda arka plandaki kamu görevlisi resmi belgede sahtecilik suçundan (TCK m. 204/2) dolaylı fail olarak sorumluyken, araç olarak kullanılan kişi resmi belgede sahtecilik suçundan (TCK m. 204/2) yardım eden olarak sorumluluğu gündeme gelmektedir. Ancak faillik şeriklikten asıldır. Resmi belgede sahtecilik suçu görünüşte özgü suç olduğundan ve suçun temel şekli herkes tarafından işlenebildiğinden suçta araç olarak kullanılan kişi suçun temel şeklinden (TCK m. 204/1) müstakil fail olarak sorumludur.⁶⁹ Ancak bu kişinin her iki örnekte de cebir veya tehdit altında gerçekleştirildiği fiillerinden (TCK m. 28) dolayı kusurlu olmadığı kabul edildiğinden cezalandırılması söz konusu değildir.

Araç olarak kullanılan kişinin belirli yönde davranışta bulunmasının sağlanması için cebir veya tehdide maruz kalması halinde suça yönelik kastının bulunduğu kabul edilmektedir. Hile ile veya kişinin bir yanılgısından faydalandığı durumlarda ise kişinin hatasının kusurluluğunu mu kaldırdığı yoksa suça yönelik kastını mı kaldırdığına göre araç olarak kullanılan kişinin suçu işlemeye yönelik kastının bulunup bulunmadığı somut olayın koşullarına göre TCK'nın 30. maddesi kapsamında değerlendirilmektedir. Araç olarak kullanılan kişinin suçun maddi unsurlarına ilişkin hatasının kastını kaldırması söz konusu olduğundan ne fail ne şerik olarak sorumluluğuna gidilememektedir.

Diğer durum ise suçta araç olarak kullanılan kişinin özel faillik vasfını taşıması ancak arka planda yer alan kişinin özel faillik vasfını taşımamasıdır. Bu durumda özel faillik vasfının taşıyan kişinin kasten hareket edip etmediği önem arz etmektedir. Suçta araç olarak kullanılan özel faillik vasfını taşıyan kişinin suçun işlenmesine yönelik kastının bulunduğu, suç işleme iradesi gösterdiği durumlarda arka plandaki kişi suça azmettiren olarak sorumludur.⁷⁰ İşlenen suçun görünüşte özgü suç olması halinde arka plandaki kişinin suçun temel

⁶⁷ Kitapçıoğlu Yüksel, s. 278-283; Özgenç, 1996, s. 250; Hakeri, s. 546.

⁶⁸ Özgenç, 1996, s. 252.

⁶⁹ Koca/Üzülmez, s. 475.

⁷⁰ Özgenç, 1996, s. 231; Kitapçıoğlu Yüksel, s. 308.

şeklinden müstakil fail olarak sorumluluğu söz konusudur.⁷¹ Failliğin şeriklikten asıl olması nedeniyle arka plandaki kişi suçun temel şeklinden fail olarak sorumlu tutulmaktadır. Bir kamu görevlisine tehditle resmi bir belgeyi sahte olarak tanzim etmesi sağlanmışsa, kamu görevlisi tarafından TCK'nın 204. maddesinin 2. fıkrası kapsamında suçun nitelikli şekli işlenmiştir. Arka planda kamu görevlisini tehdit eden kişinin bu suçtan azmettiren olarak sorumluluğu gündeme gelmektedir. Ancak suçun görünüşte özgü suç olması ve temel şeklinin herkes tarafından işlenebilir olması nedeniyle arka plandaki kişinin suçun temel şeklinden (TCK m. 204/1) müstakil fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır.⁷² Tehditle suç teşkil eden haksızlığı gerçekleştiren kamu görevlisi ise fiili nedeniyle TCK'nın 28. maddesi uyarınca kusurlu değildir.

Suçta araç olarak kullanılan kişinin suça yönelik kastının bulunmadığı durumlarda ise işlenilen diğer bir suç yoksa araç olarak kullanılan kişi tarafından işlenilen herhangi bir suç bulunmadığından arka plandaki kişinin bağlılık kuralı uyarınca sorumlu olduğu bir suç yoktur. Bir kişi müşterinin talimatı varmış gibi göstererek müşteri temsilcisine müşterisinin banka hesabındaki parayı kendi banka hesabına aktartmıştır. Bu durumda müşteri temsilcisinin kastı bulunmadığından 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun⁷³ 160. maddesinde yer alan bankacılık zimmeti suçu gerçekleşmemiştir ancak hileyle müşteri temsilcisinin normalde yapmayacağı bir tasarruf işlemi gerçekleştirmesini sağlayarak dolandırıcılık yapan kişi TCK'nın 157. maddesinden müstakil fail olarak sorumludur.⁷⁴

4. Görünüm Şekilleri

Dolaylı fail araç olarak kullandığı kişinin bazı yönlerden eksik olduğunu bilmekte ve bundan faydalanarak kişiyi suça araç haline getirmektedir. Araç olarak kullanılan kişideki bu eksiklik kusur yeteneğine ilişkin olabileceği gibi kişinin bilgisizliğinden veya yanlış yönlendirilmesinden kaynaklanabilir. Kişinin kusur yeteneği cebir veya tehditle ortadan kaldırılarak kişi suçun icra hareketlerini gerçekleştirmek noktasında araç haline getirilebileceği gibi yaş küçüklüğü, akıl hastalığı şeklinde kusur yeteneğinin bulunmadığı veya suçun icrai hareketleri bakımından kusur yeteneğinin ortadan kalktığı durumlarda da araç haline getirilebilmektedir. Kişinin yanlış yönlendirilerek veya bir konudaki hatasından faydalanılarak irade yeteneğinin zayıflatılması ve suç teşkil eden davranışın icra ettirilmesiyle de dolaylı faillik söz konusu olmaktadır.⁷⁵ Kişinin yanlış bilgisinin suçun unsurlarına yönelik olması gerekmektedir, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşmesini sağlamayan yanılgı hali dolaylı faillik kapsamında değildir.

Bu bakımdan açıklamalarımız doğrultusunda dolaylı failliğin araç haline getirilen kişinin hareketlerinin tipikliği gerçekleştirmediği haller, hukuka uygun

⁷¹ Özgenç,1996, s. 209.

⁷² Kamu görevlisinin hataya düşürülerek sahte belgenin tanzim edilmesine ilişkin örnek ve detaylı bilgi için bkz. Koca/Üzülmez, s. 474 vd.

⁷³ RG, 01.11.2005, S. 25983 (Mükerrer).

⁷⁴ Kitapçoğlu Yüksel, s. 307-308.

⁷⁵ Koca/Üzülmez, s. 465-466; Özgenç, 2023, s. 626.

olduğu haller ve araç kişinin kusurlu olmadığı haller olarak üç farklı görünümü olduğu söylenilebilir.⁷⁶

a. Araç Kişinin Hareketinin Tipik Olmaması

Tipiklik suçun kanuni tanımındaki unsurlardan diğer bir deyişle suçun maddi ve manevi unsurlarından oluşmaktadır. Suçun maddi ve manevi unsurlarına uygun olmayan hareketler tipik değildir, çünkü gerçekleşen durum suçun kanuni tanımına uymamaktadır. Araç olarak kullanılan kişinin hareketlerinin tipikliği gerçekleştirmemesi şahsın hatasından, araç kişinin kendisine karşı suç işlemesi veya işlenilmek istenilen suçun özgü suç olmasından kaynaklanabilmektedir.⁷⁷

Kamu görevlisinin göreve ilişkin sırrı açıklama suçunu (TCK m. 258) işlemek üzere içeriğinden habersiz arkadaşına çekmecesinde bulunan dosyayı bir gazeteye ulaştırılmasını rica ettiği, arkadaşının da bu isteğini yerine getirdiği olayda kamu görevlisi olmayan kişi suçun özgü suç olması nedeniyle tipikliği gerçekleştiremez.⁷⁸ Ancak kamu görevlisinin dolaylı fail olarak göreve ilişkin sırrı açıklama suçundan sorumluluğu bulunmaktadır.

Kişi bir eşyanın kendisine ait olduğunu söyleyerek diğer bir kişiye kendi eşyasına zarar vermesini sağlarsa bu kişi mala zarar verme suçunu kendisine karşı işlemekte, kendi işlediği suçun mağduru haline gelmektedir. Kişi hataya düşerek kendi malına yönelik olarak mala zarar verme suçunun işleyemeyeceğinden ve mala zarar verme suçunun ancak diğer bir kişinin eşyasına yönelik gerçekleşmesi mümkün olduğundan kişinin hareketleri tipik değildir. Ancak arka planda yanlıgıya neden olan kişi dolaylı fail olarak mala zarar verme suçundan sorumludur.⁷⁹ Kişinin kendisine karşı suç işlemek suretiyle araç haline getirilmesi iradesinin zayıflığı, zorlamaya maruz kalması veya hatasından kaynaklanabilmektedir. Kişinin intihar etmesinin sağlandığı durumlar için TCK'nın 84. maddesinin 4. fıkrasında özel bir düzenleme bulunmaktadır. Düzenlemeye göre fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olanlarla bu yeteneği ortadan kaldırılmış olanları intihara sevk edenler ile cebir veya tehditle kişiyi intihara sevk edenler kasten öldürmeden sorumlu tutulmaktadır. Ancak bu düzenleme olmasa bile dolaylı faillik kurumuna göre kişiyi bu suretle kendini öldürmesi noktasında araç olarak kullanan kişinin kasten öldürme suçundan dolaylı fail olarak sorumlu olduğu söylenebilecektir.⁸⁰

Kişinin suçun kanuni tanımındaki maddi unsurlarda hataya düşürülmesi durumunda veya maddi unsurlara ilişkin bir bilgisizliğinin düzeltme olanağı bulunan diğer bir kişi tarafından düzeltilmediği hallerde kişinin gerçekleştirdiği

⁷⁶ Bahri Öztürk/Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 18. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2018, s. 435 vd.; Demirbaş, s. 547-548.

⁷⁷ Hakeri, s. 542-543; Koca/Üzülmez, s. 467.

⁷⁸ Benzer bir örnek için bkz. Bernd Heinrich, *Ceza Hukuku Genel Kısım II*, Ed. Yener Ünver, 10. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 274.

⁷⁹ Hakeri, s. 542-543; İlhan Üzülmez, “Dolaylı Faillik (TCK m. 37/2)”, C.1, S. 2, 2006, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 86.

⁸⁰ Hasan Sınar, “Türk Ceza Hukukunda Dolaylı Faillik”, C.6, S. 15, 2011, Ceza Hukuku Dergisi, s. 67-68.

davranış üzerinde iradi bir hakimiyet söz konusudur.⁸¹ Örnek vermek gerekirse bir kütüğe ateş ettiğini söyleyerek kişi diğer bir kişi tarafından yanlış yönlendirilmekte ve bir insanın öldürülmesine neden olmaktadır. Bu noktada ateş edenin diğer kişi tarafından suçun maddi unsurlarında hataya (TCK m. 30/1) düşürüldüğü açıktır.⁸² Bu durumda ateş edenin taksirle öldürmeden sorumluluğu bulunmaktadır ancak hatası kastını kaldıracağından kasten öldürme suçu bakımından tipiklik gerçekleşmemiştir. Hataya düşüren kişinin ise kasten öldürme suçundan dolayı fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır. Kişinin mevcut bilgisizliğinden faydalandığı durumlarda da dolayı faillik gündeme gelmektedir. A'nın ateş etmek istediği yerde kütük yerine bir insanın bulunduğunu görmesine rağmen silahını ona uzatan B, kişinin kendiliğinden var olan bilgisizliği ve hatasından kaynaklı olarak bir insanı öldürmesini sağlamaktadır ve dolayı fail olarak kasten öldürmeden sorumludur.⁸³

b. Araç Kişinin Hareketinin Hukuka Uygun Olması

Araç kişinin hareketinin hukuka uygun olması halinde iradi hakimiyet kurularak araç kişi hukuka uygunluk durumunun oluşturulmasında kullanılmaktadır.⁸⁴ Araç kişi hukuka uygunluk nedeninin varlığı hususunda yanıtılmaktadır.⁸⁵ A, B'nin kendisini öldüreceği hususunda yanıtılmış olması nedeniyle B'yi ilk gördüğünde silahına davranır, ancak B daha hızlı davranarak A'yı öldürür. Arka plandaki kişi somut olayda meşru savunma şartlarının oluşturarak A'nın B tarafından öldürülmesini sağlamıştır. Bu durumda A'nın öldürülmesinden A'yı yanılta arka plandaki kişinin dolayı fail olarak sorumlu olduğu kabul edilmektedir.⁸⁶ Ancak arka plandaki kişinin dolayı fail olarak sorumluluğuna gidilebilmesi için gerek kışkırttığı A gerekse de meşru savunma halindeki C üzerinde fiili egemenliğinin bulunması gerekmektedir.⁸⁷ Bu bakımdan silah taşıyan ve iyi atıcı olduğu bilinen C'nin üzerine A'yı yönlendirerek somut olayda meşru savunmanın şartlarının oluşması sağlayan arka plandaki kişinin olayda fiil egemenliği bulunduğundan kasten öldürmeden sorumlu olduğu söylenebilecektir. Diğer bir örnekte ise A saldırdığı B tarafından etkisiz hale getirilmiştir ancak o sırada oradan geçen arkadaşı C'ye B'nin kendisine saldırdığını ve kurtarmasını söyler, bunun üzerine C, B'ye saldırır ve B'yi yaralar. Somut olayda A herhangi bir meşru savunma hali yokken C'yi meşru savunma halinin mevcut olduğu hususunda aldatır ve C bu hususta kaçınılmaz bir hataya düşer. Bu bakımdan her ne kadar somut olayda hukuka uygunluk nedeni bulunmamaktaysa da C bu hatasından faydalanır ve cezalandırılmaz, A ise C'yi araç haline getirdiği kasten yaralama suçundan dolayı fail olarak sorumludur.

Kişi hakkında gerçek dışı bir suç ihbarında bulunularak yakalanması hatta tutuklanmasına neden olunması mümkündür.⁸⁸ Bu noktada suç ihbarı üzerine

⁸¹ Üzülmöz, s. 87-88.

⁸² Benzer bir örnek için bkz. Sınar, s. 65-66.

⁸³ Üzülmöz, s. 87-88.

⁸⁴ Erdem, 2005, s. 209.

⁸⁵ Sınar, s. 66.

⁸⁶ Sınar, s. 66; Hakeri, s. 544.

⁸⁷ Özgenç, 1996, s. 211.

⁸⁸ Hakeri, s. 544.

gerçekleştirilen koruma tedbirleri kanun hükmüne dayanılarak gerçekleştirildiğinden hukuka uygun olacaktır ancak kişinin bu suretle hürriyetinden yoksun kalmasına neden olunacağından asılsız ihbarda bulunan kişi dolaylı fail olarak sorumludur (TCK m. 267/4). Kişinin hürriyetinden yoksun kılınmasında devletin resmi makamları, yargı merci ve yakalamayı yapan kolluk görevlileri araç olarak kullanılmaktadır.

c. Araç Kişinin Kusurlu Olmaması

Kişinin suç işlenmesinde araç haline getirilmesinde kusur yeteneğine ilişkin zayıflıktan faydalanılabildiği gibi kişi cebir veya tehditle zor kullanmak suretiyle iradi hakimiyet altına da alınabilmektedir. Kusur yeteneği bulunmayan veya zayıf olan kişilerin suçta araç olarak kullanılması veya suçun bu kişilerle birlikte işlenmesi etki altına alınmalarındaki kolaylıktan kaynaklanmaktadır.⁸⁹ Bu bağlamda kusur yeteneği bulunmayan veya kusur yeteneğinde zayıflık bulunanlar akıl hastaları, çocuklar (yaşça küçükler), sağır ve dilsizler, geçici nedenler ve alkol ile uyuşturucu madde etkisinde olan kişilerdir. TCK'nın 37. maddesinin 2. fıkrasına göre kusur yeteneği bulunmayanların suçta araç olarak kullanılması dolaylı failin cezasının üçte birden yarısına kadar arttırım sebebi olarak düzenlenmiştir.⁹⁰

Çocukların suçta araç olarak kullanılması çalışmanın da konusunu oluşturmaktadır. Çocuğun yaşça küçük olması ve buna bağlı olarak algılama ve iradesini yönlendirme yeteneğinin tam olarak gelişmemesi nedeniyle çocuklar suç işlenmesinde araç haline getirilmektedir. Henüz altı yaşında olan bir çocuğun babasının telkini ile diğer bir kişinin kafasına kürekle vurması sonucu gerçekleşen kasten öldürmeden çocuğun babası dolaylı fail olarak sorumludur. Kürekle bir kimseye vurmanın hukuki anlam ve sonucunu anlaması güç olan küçük somut olayda babası tarafından kasten öldürme suçunda araç olarak kullanılmıştır. Sağır ve dilsizlerin, fiziksel engelleri nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlamakta yaşadıkları güçlüğü kusur yeteneklerinin gelişimini de etkilediği kabul edilmektedir.⁹¹ Bu bakımdan çocukların kusurluluğuna ilişkin TCK'nın 31. maddesinde yer verilen yaş aralığına benzer şekilde sağır ve dilsizlerin de on iki-on beş, on beş-on sekiz ve on sekiz-yirmi bir şeklinde üç ayrı yaş aralığına göre kusur yeteneklerinin mevcudiyeti değerlendirilmektedir. Kusurluluk değerlendirmesi de bu yaş aralıklarına sırasıyla çocuklar için belirlenen sıfır-on iki yaş, on iki-on beş yaş ve on beş-on sekiz yaş aralığı çocuklara uygulandığı gibi uygulanmaktadır. Sağır ve dilsizlerin kusur yeteneklerinin zikredilen yaş aralıklarına uygun olarak bulunmaması veya zayıf olması suçta araç olarak kullanılmalarına kolaylık sağlamaktadır. Kusurluluğu ortadan kaldıran ve kişinin suçta araç olarak kullanılmasını kolaylaştıran diğer bir sebep ise geçici nedenler ile alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olma halidir. Geçici nedenler kişinin hayatı boyunca devam etmeyen ancak geçici bir süreliğine algılama ve irade yeteneğinin ortadan kalkmasını veya önemli ölçüde

⁸⁹ Mahmut Koca, "İntihara Yönlendirme Suçu", C. 5, S. 12, 2010, Ceza Hukuku Dergisi, s. 29.

⁹⁰ Özgenç, kusur yeteneği bulunmayanları suçta araç olarak kullananların fail olarak sorumlu tutulmasına ilave olarak TCK'nın 37.maddesinin 2. fıkrası uyarınca cezalarında arttırıma gidilmesinin ceza siyaseti bakımından izahının güç olduğu savunmaktadır. Bkz. Özgenç, 2023, s. 627.

⁹¹ Sınar, s. 72.

azalmasını sağlayan nedenlerdir. Geçici nedenlerin muteber olabilmesi için söz konusu nedenin kişinin kendi fiilinden doğmamış olması lazımdır.⁹² Bu bakımdan kişinin hipnotik telkinden henüz tam anlamıyla çıkamadığı durumlar, şeker hastalığı nedeniyle geçirilen atakların öncesi ve sonrasında kişinin tepkileri ile iradesi arasındaki uyumu yitirdiği haller, epilepsi krizleri öncesi ve sonrasındaki bilinç bozuklukları, zehirlenme ve ağır ateşli hastalık nedeniyle yaşanan bilinç bozuklukları geçici nedenlere örnek olarak sayılabilir.⁹³ Henüz şeker atağı geçirmiş ve tam olarak kendine gelememiş kişinin vestiyerde asılı bir başkasının paltosunu getirmesi istendiğinde davranışının sonuçlarını algılayamadan paltoyu getirmesi halinde kişi hırsızlık suçunda araç olarak kullanılmaktadır. Kişinin iradesi dışında aldığı alkol ve uyuşturucu madde nedeniyle de kusur yeteneğinin zayıflaması veya ortadan kalkması⁹⁴ mümkün olup bu durumda da suçun işlenmesinde araç olarak kullanılabilmektedir. Baş ağrısını kesmesi için arkadaşının verdiği ağrı kesici olarak bildiği ancak uyuşturucu madde olan hapi yutan kişinin madde etkisinde bilinç bozukluğu yaşaması ve bu sırada durumun farkında olan diğer bir kişinin bu kişiyi hasmı olan diğer bir kişiyi dövmesini söylemesi ve bu kişinin olayın hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamadan kasten yaralama suçunu işlemesi halinde dolaylı faillik söz konusudur. Geçici neden altında veya alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olan kişinin bu durumunun dolaylı fail tarafından kullanılması gerekmektedir ancak bu durumun dolaylı fail tarafından hazırlanmış olmasına gerek yoktur.

Akıl hastalarının da hastalıklarının somut olayda gerçekleştirdikleri fiiller üzerindeki etkisine bakılarak kusur yeteneklerinin mevcudiyeti tespit edilmektedir.⁹⁵ Kleptomani hastası olduğunu bildiği bir kişiye kendisi için marketten kavanoz çalmasını söyleyen kişi gerçekleşen hırsızlık suçundan dolaylı fail olarak sorumludur. Ancak anksiyete bozukluğu bulunan bir kişinin hırsızlık suçunda araç olarak kullanılması istenildiğinde hastalığın hırsızlık suçu bakımından algılama ve irade yeteneğine herhangi bir etkisi bulunmadığından arka plandaki kişi azmettirmeden sorumlu olacaktır. A, B'nin çocuklarını öldürmekle tehdit ederek C'ye cinsel saldırıda bulunması istediğinde B gerçekleştirdiği cinsel saldırı suçu nedeniyle kusurlu değilken A cinsel saldırı suçunda B'yi araç olarak kullandığından suçtan dolaylı fail olarak sorumludur. Kusurluğu kaldıran bir nedene ilişkin kaçınılmaz bir hataya düşülmesi durumunda da kişi bu hatasından faydalanmaktadır.

Zorunluluk halinin mevcudiyetine ilişkin kaçınılmaz bir hataya düşen kişi bu hatasından faydalanmaktadır ve cezalandırılmamaktadır. Ancak onu bu hataya düşürerek herhangi bir suç işlemesini sağlayan kişinin dolaylı fail olarak bu suçtan sorumluluğu bulunmaktadır.⁹⁶ A ve B birlikte yürüyüşe çıkmıştır, A özellikle B'yi C'nin evinin bulunduğu sapa bir yere götürür. Havanın

⁹² Koca/Üzülmez, s. 331-332.

⁹³ Mahmutoglu/Karadeniz, s. 795-796; hipnotik telkin altındaki kişinin veya şeker atağı, epilepsi nöbeti geçiren kişinin davranışları ceza hukuku anlamında fiil teşkil etmeyeceğinden bu kişileri atak sırasında suçta araç olarak kullananlar doğrudan fail olarak sorumludur; bu konuda fiilin niteliğine ilişkin bkz. Özgenç, 2023, s. 184.

⁹⁴ Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Ömer Çelen, "Sarhoşluğun Hareket ve Kusur Yeteneği Üzerinde Etkisi", C. VIII, S. 2, 2013, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 481 vd.

⁹⁵ Koca/Üzülmez, s. 326-331.

⁹⁶ Koca/Üzülmez, s. 468-469.

kararmasıyla bulundukları yerin iklimine ilişkin yeterince bilgi sahibi olmayan B'ye A buralarda akşam ani bir soğuk yaşandığını ve soğuk nedeniyle insanların donma tehlikesi yaşadığını söyler. Bunun üzerine akşam olmasıyla, yakınlardaki tek barınak olan C'nin evinin kapısını B hayatta kalma güdüsüyle kırar ve evin içine girer. B zorunluluk haline ilişkin kaçınılmaz hatası nedeniyle cezalandırılmaz ve bu hatasından faydalanır ancak A mala zarar verme ve konut dokunulmazlığını ihlal suçlarından dolayı fail olarak sorumludur. Aynı durum arka plandaki kişinin, araç haline getirdiği kişiyi kaçınılmaz bir haksızlık yanılığısına düşürdüğü hallerde de geçerlidir.⁹⁷ Hollanda'dan Türkiye'ye gelecek olan Hollanda vatandaşı A'ya Türk arkadaşı B tarafından Türkiye'de esrarın belirli miktarda bulundurulmasının meşru olduğunu söylemesi üzerine A Türkiye'ye gelirken beraberinde esrar getirmiştir. A havaalanında üzerinde esrarla yakalanmıştır ancak belirli miktarda esrar bulundurmanın haksızlık teşkil etmeyeceğine ilişkin kaçınılmaz bir hataya düştüğünden bu hatası nedeniyle kusurlu kabul edilmemekte ve cezalandırılmamaktadır. Ancak A'yı hataya düşüren B uyuşturucu madde bulundurma suçundan (TCK m. 191) dolayı fail olarak sorumludur.

B. AZMETTİRME

1. Genel Olarak

Azmettirme henüz ortada bir suç işleme kararı bulunmazken faile suç işleme kararı verdirilmesidir.⁹⁸ Bu nedenle azmettirenin iradesi işlenen suçta esas nedeni oluşturmaktadır. Azmettiren faili suça yönlendirmeseydi suçun işlenmeyeceği söylenilerek azmettirmenin suçun işlenmesindeki nedensel etkisi ortaya koyulmaktadır.⁹⁹ Azmettirmede kişi üzerinde iradi bir etki söz konusudur, azmettiren normal şartlar altında suç işlemeyecek kişiyi manevi olarak etkileyerek suç işlemeye sevk etmekte ve suç yoluna sokmaktadır.¹⁰⁰ Suça manevi olarak sebep olma hali suça sınırlı katılımı ortaya koymakta ve bu noktada azmettirmeyi müşterek faillikten ayırmakta hem de azmettirmenin haksızlık muhtevasını ortaya koymaktadır.¹⁰¹ Azmettirmenin şartları suç işleme kararı vermemiş bir kişiye suç işleme kararı verdirilmesi ve azmettirilen fiilin kasten işlenmesi veya en azından bu fiilin teşebbüs aşamasında kalmasıdır.

⁹⁷ Koca/Üzülmez, s. 468-469.

⁹⁸ Mahmutoglu/Karadeniz, s. 913.

⁹⁹ Centel/Zafer/Yenerer Çakmut, s. 503-504; Muhammed Demirel/Melik Kartal, "Ceza Hukukunda Suça Azmettirme Hareketi: Suça Sevk Etme", Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.XXI Özel Sayı, 2019, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 459.

¹⁰⁰ Halid Özkan, Ceza Hukukunda Azmettirme, I. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 197; Hakeri, s. 547.

¹⁰¹ Koca/Üzülmez, s. 494-495.

2. Azmettirmenin Şartları

a. Suç İşleme Kararı Verdirilmesi

Failin zihninde suç işlemeye karar vermeden önceki aşamada ancak azmettirme söz konusu olabilmektedir. Suç işleme kararı olmayan kişi suça azmettirilebilmektedir. Daha önce suç işleme kararı almış olan kişinin aynı suça yönelik suç işlemeye teşvik edilmesi azmettirme değil, manevi yardımdır.¹⁰² Ancak önceden bir başka suçu işlemeye karar vermiş failin kararını değiştirerek başka bir suç işlemesinin sağlanmasında azmettirme söz konusudur. Örnek vermek gerekirse hırsızlık yapmayı düşünen birinin dolandırıcılık yapması yönünde karar değiştirmesinin sağlanması azmettirmedir. Bu suretle işlenmesi planlanan suçun değiştirildiği azmettirmeye döndüren azmettirme denilmektedir. Azmettirme faile suç işleme kararı verdirilmesi nedeniyle suça yöneltmenin en yoğun halidir. Azmettirme basit bir tavsiye ve telkinden ibaret değildir. Azmettirme failin üzerinde suç işleme yönünde kesin bir etki yaratmalı¹⁰³ bu yönüyle suç işleme yönünde karar almaya neden olacak nitelik ve ağırlıkta olmalıdır.¹⁰⁴

Azmettirenin kasten hareket ederek kişiye suç işleme kararı aldırması gerekmektedir. Azmettirmenin suçun kanun tanımındaki unsurları kapsamı, belirli bir kişiye, belirli bir fiil işlemeye yönelik olarak azmettirenin kastının somut olması lazımdır. Ancak azmettirenin fiilin zamanın tayinini de bu kapsamda somutlaştırmış olması ve fiilin icra tarzının detaylandırılması gerekli değildir.¹⁰⁵ Azmettiren, azmettirilen kişi tarafından suç işleneceğini bilerek ve bu suçun işlenmesini isteyerek azmettirileni suç işlemeye yönlendirmektedir.¹⁰⁶ Azmettirenin faili suç işlemeye olası kastla da azmettirmesi mümkündür. Azmettirilen suçun muhtemel ve mümkün görünen neticelerinden azmettiren sorumludur.¹⁰⁷

Suç işleme kararı almış kişinin işleyeceği suçun nitelikli haline veya temel şekline yönelik suç işlemeye teşvik edilmesi halinde azmettirmenin mevcut olup olmadığı doktrinde tartışılmıştır.¹⁰⁸ Suçun basit halini işleme kararı alan kişiye suçun nitelikli halinin işleme kararı verdirilmesine eklenen azmettirme denilmektedir.¹⁰⁹ Doktrinde suçun temel şeklini işleme kararı halihazırda bulunan kişinin suçun nitelikli halini işlemeye karar verdirilmesi hali için azmettirmenin mevcut olduğunu savunan görüşler¹¹⁰ olduğu gibi bu durumda

¹⁰² Özgenç, 2006, s. 517; Balcı, s. 300.

¹⁰³ Özkan, s. 213; Hakeri, s. 548.

¹⁰⁴ Bkz. Yargıtay 4. CD., E.:2010/20823, K: 2012/166, T. 09.01.2012, (aktaran: Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 767).

¹⁰⁵ Özgenç, 2023, s. 630-631; Önder, s. 484, 506.

¹⁰⁶ Özkan, s. 111.

¹⁰⁷ Mafya babasının kalabalık bir sokakta bulunan bir evdeki hasmına yönelik öldürme talimatı vermesi neticesinde meydana gelebilecek diğer ölüm ve yaralanmalardan mafya babası azmettiren olarak sorumludur. Bkz. Özkan, s. 121; Hakeri, s. 548.

¹⁰⁸ Hakeri, s. 549-560; Balcı, s. 299.

¹⁰⁹ Özkan, s. 215 vd.

¹¹⁰ Koca/Üzülmüş, s. 496.

ancak manevi yardımın söz konusu olduğunu savunan görüşler¹¹¹ de bulunmaktadır. Kanaatimizce bu durumda suçun nitelikli şekline yönelik suç işleme kararı aldırılırken, faildeki suç işleme kararı önemli ölçüde değiştirilmekte ve yoğunluğu artırılmaktadır. Bu nedenle azmettirmenin mevcudiyetinin kabulü gereklidir. Failin suçun nitelikli şekline yönelik suç işleme kararının bulunduğu ancak failin suçun basit şeklini işlemesi yönünde karar aldırılması durumunda ise eksiltile azmettirmenin söz konusu olduğu söylenmektedir.¹¹² Her ne kadar durumun tanımlanmasında azmettirme kavramından faydalanılmış olsa da burada failin suç işleme kararının önemli ölçüde değiştirilmesi söz konusu olmayıp failin suçta başarıya ulaşması bakımından fiilin riskinin azaltılması söz konusudur ve azmettirmeden söz edilemez. Bu durumda suç işleme kararına yönelik etkinin manevi yardım kapsamında olduğunun kabulü gereklidir.¹¹³

İhmali davranışla suça azmettirilemeyeceği kabul edilmektedir. Ancak ihmali suçlarda icrai bir davranışta bulunma hususunda yükümlülüğü bulunan garantörlerin ihmâl göstererek suç işlemlerine azmettirme mümkündür.¹¹⁴ Bu durumda suça yönlendirenin herhangi bir özel faillik vasfı taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın ihmali davranışla bu şekilde karar alınması arasında illiyet bağıını sağlaması yeterlidir.¹¹⁵ Trafik kazasına müdahale etmek üzere olay yerine gelen sağlık ekibi, olay yerinde bulunan bir kişi tarafından yaralananların adli sicillerinin kabarık olduğundan bahisle müdahale etmemeleri noktasında ikna edilmiştir. Sağlık ekibinin müdahale etmemesine bağlı olarak gerçekleşen ölüm olayından sağlık ekibi kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi suçundan doğrudan fail olarak, sağlık ekibini müdahale etmeme kararı aldırarak üçüncü kişi ise bu suçtan azmettiren olarak sorumludur.

b. Azmettirilen Fiilin Kasten İşlenmesi veya En Azından Teşebbüs Aşamasında Kalması

Azmettirmeden söz edilebilmesi için kasten işlenen tipik ve hukuka aykırı bir fiilin mevcut olması gerekmektedir (TCK m. 40/1).¹¹⁶ Bu fiil azmettirmenin konusunu oluşturmaktadır. Fiilin doğrudan, dolaylı veya müşterek fail olarak hangi faillik türünde gerçekleştirildiğinin önemi bulunmamaktadır.¹¹⁷ Azmettirenin ceza sorumluluğunun doğması için failin azmettirmenin konusu fiili tamamlaması veya en azından bu fiilin teşebbüs aşamasında kalması lazımdır (TCK m. 40/3). Bağlılık kuralına göre fail tarafından icra hareketlerine başlanılmamış, işlenilmemiş bir suça azmettirmeden kişi cezalandırılmamaktadır.

Akim kalan (sonuçsuz kalan) azmettirme, azmettirmenin gerçekleşmesine rağmen failin suçun işlenmesine yönelik herhangi bir girişiminin bulunmamasına bağlı olarak azmettirilen suçun işlenmeye teşebbüs dahi

¹¹¹ Hakeri, s. 549; karşılaştırma için bkz. Balcı, s. 317 vd.; Erdem, 2005, s. 211.

¹¹² Hakeri, s. 550.

¹¹³ Hakeri, s. 550; Özkan, s. 215; benzer diğer bir görüş için bkz. Koca/Üzülmez, s. 496.

¹¹⁴ Koca/Üzülmez, s. 502; Hakeri, s. 553.

¹¹⁵ Özkan, s. 100.

¹¹⁶ Özgenç, 2023, s. 631-632; Demirel/Kartal, s. 471 vd.

¹¹⁷ Koca/Üzülmez, s. 497.

edilmemesidir.¹¹⁸ Kişi diğerk bir kişiyi suç işlemeye yönlendirmiş ve suç işleme kararı aldırarak tehlikeye neden olmuşsa da failin tipik hareketleri gerçekleştirmemesi nedeniyle azmettirmeden dolayı ceza sorumluluğı doğmamaktadır.¹¹⁹ Herhangi bir özel düzenleme bulunmadığı takdirde genel hükümlere göre akim kalan (sonuçsuz kalan) azmettirmeden dolayı kişi cezalandırılmamaktadır. Ancak doktrinde bu durumun azmettirmenin işlenilen suçtan ayrı olarak haksızlık muhtevasına sahip olduğu ve tehlikelilik arz ettiğinden eleştirildiği görölmektedir.¹²⁰

Azmettirenin kastı iştirak ettiği suç, hangi ölçüde iştirak ettiğini ve sorumluluğunu belirlemektedir.¹²¹ Failin azmettirenin kastını aşan fiillerinden azmettirenin sorumluluğı bulunmamaktadır, azmettirenin ancak azmettirdiğı suçtan sorumluluğına gidilebilmektedir.¹²² Bu bakımdan işlenilen suçta, azmettirilen suçun nitelik ve nicelik olarak sınırının aşılması hallerinin ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Nitelik yönünden sınırın aşılmasında fail azmettirilen suçtan başka bir suç işlemektedir. Bu durumda azmettirenin sorumluluğı azmettirilen suç ile işlenilen suçun konularının aynı olması, aynı nitelikte olmaları ve işlenilen fiilin azmettirilen fiili kapsamına göre belirlenmektedir. Hırsızlığa azmettirilen failin yağma suçunu işlemesi halinde suçların malvarlığına yönelik suçlar olması, aynı konuya yönelik işlenmesi ve yağma suçunun hırsızlık fiilini kapsaması nedeniyle azmettiren işlenilen suçtan değil azmettirdiğı suç olan hırsızlıktan sorumlu olmaktadır.¹²³ İşlenilen suçun bambaşka bir suç olması durumunda işlenilen suç dolayısıyla azmettirenin sorumluluğı bulunmamaktadır.¹²⁴

Nicelik yönünden sınır aşılması azmettirenin suçun temel şeklini kastetmesine rağmen failin suçun nitelikli halini işlemesidir. Azmettiren kasten yaralamanın temel şeklinin gerçekleştirilmesi hususunda faili yönlendirmişken fail mağdurun gözünü kör etmesi veya kemiklerini kırması şeklinde nitelikli kasten yaralama gerçekleştirmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu durumda azmettirenin sorumluluğı kastın kapsamına göre belirlenmektedir ve failin işlemiş olduğu suçtan değil azmettirilen suçtan sorumluluğı cihetine gidilmektedir.¹²⁵ Azmettirilen suçun neticesi sebebiyle ağırlaştığı durumlarda azmettirenin ağırlaşan netice bakımından en azından taksirinin bulunması durumunda neticesi sebebiyle ağırlaşan suçta azmettirmeden sorumluluğı

¹¹⁸ Özgenç, 2006, s. 519.

¹¹⁹ Erdem, 2005, s. 212; Özkan, s. 227.

¹²⁰ Koca/Üzölmez, s. 502-503; Özgenç, 2006, s. 520; Demirel, s. 348-350.

¹²¹ Özkan, s. 116.

¹²² Erdem, 2005, s. 211.

¹²³ Kasten yaralamaya azmettirilen failin kasten öldürme suçunu işlemesine ilişkin olayın aynı yönde değerlendirmesi için bkz. Yargıtay 1. CD., E:2020/33, K: 2020/557, T. 17.02.2020, (aktaran: Artuk /Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 769-770); diğerk bir karar için bkz, Yargıtay CGK, E: 2012/1488, K: 2013/426, T. 22.10.2013, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2012-1-1488-k-2013-426-t-22-10-2013>).

¹²⁴ Koca/Üzölmez, s. 498-499.

¹²⁵ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 770.

bulunmaktadır.¹²⁶ Bu noktada azmettirenin kastının kapsamına ilişkin kural esnetilmektedir.

Yanılma ve hedefte sapma durumlarının da gerçekleşen suç bakımından azmettirenin sorumluluğunun belirlenmesinde incelenmesi gerekmektedir. Fail tarafından mağdurun kimliğinde hata yapılarak şahısta hataya düşülmesi suçun konularının aynı olması durumunda gerçekleşen haksızlığın muhtevasını ve azmettirenin sorumluluğunu etkilememektedir.¹²⁷ Failin hırsızlık yapacağı veya öldüreceği kişide hata yapması durumunda işlenilen suçun konusu hakkındaki hata önemsizdir ve azmettiren de fail de işlenilen suçtan sorumludur. Mağdurun kimliğinin suçun nitelikli halinin unsuru olması TCK'nın 30. maddesinin 2. fıkrası kapsamında değerlendirilmektedir ve o halde şahısta hata nitelikli hale ilişkin olacağından önemlidir.

Hedefte sapma durumunda araçların elverişsizliği, kullanma hatası veya diğer nedenden dolayı fail neticeyi istediği konu üzerinde gerçekleştirememektedir. Bu kapsamda failin istediği neticeyi gerçekleştirmesine ek olarak başka bir konu üzerinde de bu neticeyi gerçekleştirmesi söz konusu olabileceği gibi istediği neticeyi gerçekleştiremeyip bu neticeyi başka bir konu üzerinde gerçekleştirmesi de söz konusu olabilir.¹²⁸ Neticenin üzerinde gerçekleştiği konunun farklı nitelikte bir konu olması da mümkündür.¹²⁹ Birini yaralamak için atılan taş diğer bir kişinin yaralanmasına sebep olabileceği gibi birini yaralamak üzerine atılan taş hem kişinin yaralanmasına hem de camın kırılmasına neden olabilmektedir. Bu durumda failin ve azmettirenin sorumluluklarının nasıl belirleneceği önem arz etmektedir. B'nin C'yi yaralaması konusunda A, B'yi azmettirmiştir. B'nin C'yi yaralamak üzere attığı taş C'nin bulunduğu yerin arkasında duran camı kırmış ancak B yaralanmamıştır. Bu durumda B kasten yaralamaya teşebbüs ve olası kastla mala zarar verme suçlarından TCK'nın 44. maddesine göre farklı neviden fikri ictima hükümlerine göre sorumlu olacaktır. A kasten yaralamaya teşebbüs edilmesine azmettirmeden sorumludur. Ancak gerçekleşen mala zarar verme suçundan azmettiren olarak sorumlu olabilmesi için en azından bu suça yönelik olası kastının bulunması gerekmektedir.¹³⁰ A, B'nin C'yi yaralamak üzere gerçekleştireceği saldırıyı apartmanın önünde gerçekleştireceğini öngörmekteyse bu bakımdan saldırı neticesinde gerçekleşebilecek mala zarar vermeye ilişkin olası kastının varlığı kabul edilebilir.

¹²⁶ Koca/Üzülmez, s. 500; Mustafa Ruhan Erdem, Netice Yüzünden Ağırlaşan Suçlar, Uğur Alacakaptan'a armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 257 vd.; karşı görüş için bkz. Balci, s. 338.

¹²⁷ Fatih Selami Mahmutoglu, "Kusurluluk Prensibi Açısından Azmettirenin Ceza Sorumluluğu", C. 63, S. 1-2, 2005, İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 106; Özgenç, 2006, s. 419.

¹²⁸ Koca/Üzülmez, s. 502

¹²⁹ Özgenç, 2006, s. 571 vd.

¹³⁰ Mahmutoglu, s. 106; Balci, s. 343-344.

C. ÇOCUKLARIN SUÇ İŞLENMESİNDE KULLANILMASINDA DOLAYLI FAİLLİK VE AZMETTİRME AYRIMI

1. Dolaylı Faillik ve Azmettirme Ayrımı

Azmettirme failde suç işleme kararının aldırılmasını sağlayan bir şeriklik şekliyen, dolaylı faillik suçun araç haline getirilen diğer bir kişi üzerinden işlendiği bir faillik türüdür. Kişinin suçun kanuni tanımındaki hareketi işlemeye yönlendirilmesi bakımından bu kavramlar arasında benzerlik bulunmaktadır.¹³¹ Azmettirme ve dolaylı faillikte suçta ön planda olan kişinin iradesi üzerinde etki oluşturulması söz konusu olduğundan bu iki kavram birbirine karıştırılmaktadır. Azmettirmede suç işleme iradesinin kazandırılması yani failin suç işlemeye iknası söz konusudur. İkna suretiyle kişide suç işleme iradesi oluşturulmaktadır. Dolaylı faillik de ise suçta araç olarak kullanılacak kişinin iradesini arka plandaki kişiye devretmesi söz konusudur. Bu bakımdan suçta araç olarak kullanılan kişi ile dolaylı fail arasında obje ve süje ilişkisi yani fiilin icrasında hakim olma noktasında üstünlük durumu mevcuttur.¹³² Dolaylı faillikte suçta araç olarak kullanılan kişi suç işlediğini bilmemektedir ya da cebir veya tehditle suç işlemek durumunda kalarak dolaylı failin objesi haline gelmektedir. Dolaylı faillikte suçta araç olarak kullanılacak kişi suistimal edilmekte ve süreç tamamen dolaylı failin kontrolü ve hakimiyeti altında yönetilmektedir.¹³³

Azmettirmede, fail ile azmettiren arasında ortak bir suç işleme iradesi vardır.¹³⁴ Failde bulunan suç işleme fikri azmettiren tarafından inşa edilmektedir.¹³⁵ Fail özgür iradesiyle suç teşkil eden haksızlığı azmettirenin suç işletme yönündeki iradesinden etkilenecek ve iradesinin yozlaştırılmasıyla işlemektedir.¹³⁶ Bu bakımdan azmettirenle fail arasında kişisel bir ilişki bulunmaktadır. Dolaylı faillikte failin özgür iradesi bulunmamaktadır. Suçta araç haline getirilen kişi dolaylı failin iradesi doğrultusunda hareket etmekte, suç işleme kararını irade serbestisiyle almamaktadır. Azmettirme ve dolaylı faillik arasındaki ayrım suç işlenirken ön plandaki kişinin iradesinin ne ölçüde kontrol edildiğine dayandığından, bu ayrımın fiil hakimiyeti teorisi ile açıklanması mümkündür.¹³⁷ Dolaylı faillikte irade üzerinde kurulan hakimiyetle fiil hakimiyeti sağlamakta, azmettirmede ise failin fiilinin nedenselliği sağlanmakta ancak fiil failin serbest iradesi doğrultusunda icra edilmekte, fiil üzerinde arka plandaki kişinin hakimiyeti bulunmamaktadır. Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 20.01.2014 tarihli kararında azmettirme ile dolaylı faillik arasındaki fark "*Dolaylı faillik ile azmettirme arasındaki en önemli fark ise, arkadaki kişi fiilin icrası safhasında üstün bir konumdaysa, yani vakıaları başından sonuna kadar kontrolünde bulundurmaktaysa dolaylı faildir. Azmettirme de ise, serbest iradesiyle hareket eden bir şahsın çözülmesi söz konusudur. Azmettiren kişi, suç işleme doğrultusundaki iradesini bir*

¹³¹ Mahmutoglu/Karadeniz, s. 921.

¹³² Centel/Zafer/ Yenerer Çakmut, s. 503; Mahmutoglu/Karadeniz, s. 921.

¹³³ Özgenç, 1996, s. 199-200; Ali Kemal Yıldız, "Dolayısıyla Faillik", (ed. Kayıhan İçel), Ceza Hukuku Günleri, 70. Yılında Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler (26-27 Mart 1997), 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 235-236.

¹³⁴ Mahmutoglu/Karadeniz, s. 921.

¹³⁵ Özkan, s. 237.

¹³⁶ Özgenç, 2023, s. 631.

¹³⁷ Özkan, s. 236.

başkasına intikal ettirmektedir. Ancak azmettiren azmettirdiği suçun işleniş safhasında olayların seyrine hakim olamamakta, suçun işleniş bakımından azmettirilene tabi olmaktadır. Azmettirmede aracı kişide suç işleme iradesi oluşturulurken, dolaylı faillikte aracının suç işlemeye zorlanması ve aslında suç işlemek istemeyen kişiye suç işletilmesi söz konusudur.” şeklinde ifade edilmiştir.¹³⁸ Azmettirme ile dolaylı faillik arasında ayrıma ilişkin Yargıtay 12. Ceza Dairesi’nin görüşüyle aynı yönde doktrinde görüş birliği bulunmaktadır.¹³⁹ Azmettirmede faile suç işleme kararının aldırılması ve serbest iradesiyle suç işlemesinin sağlanması söz konusu iken dolaylı faillikte ön plandaki kişinin suçun kanuni tanımındaki hareketi işlemesi için iradesi ve fiilinin üzerinde hakimiyet kurularak suçta araç olarak kullanılması söz konusudur.

2. Çocukların Suç İşlenmesinde Kullanılması Bakımından Dolaylı Faillik ve Azmettirme Ayrımına İlişkin Değerlendirmeler

Çocuk, TCK’nın 6. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde “*henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuklara yönelik koruyucu yaklaşım ceza mevzuatımıza da yansımıştır. Ceza mevzuatımızda çocukların yargılanması ve cezanın infazına ilişkin özel hükümler bulunmaktadır.¹⁴⁰ Suç mağdurunun çocuk olması nitelikli hal olarak düzenlenerek suçun yaptırımı ağırlaştırılmıştır. Suça iştirak hükümlerine de bu durum yansımıştır. Çocukların suça azmettirilmesi, cezanın ağırlaştırılmasını gerektiren bir hal olarak TCK’nın 38. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. Suç işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi suçtan dolaylı fail olarak sorumlu tutulmaktadır (TCK m. 37/2). Dolaylı failin kusur yeteneği bulunmayan bir kişiyi araç olarak kullanması durumu da cezanın arttırılmasını gerektiren bir hal olarak madde kapsamında düzenlenmiştir. Çocukların suça yönlendirilerek suç işlenmesinde ön planda bulunduğu durumlarda çocuğun suça azmettirilmesi ve suçta araç olarak kullanılması bakımından dolaylı faillik söz konusu olmaktadır. Suçun icra hareketlerinin çocuklar tarafından gerçekleştirildiği suçlarda suça iştirak eden kişilerin iştirak statülerinin ve haliyle ceza sorumluluklarının tespitinde dolaylı faillik ve azmettirmenin karıştırılmaması önem taşımaktadır.

Çocuğun kusur yeteneğinin bulunmaması çocuğun suistimalinde kolaylık sağlamaktadır. Kusur yeteneği bulunmayanlarca da suç işlenmesi ve suça iştirak edilmesi mümkündür. Bu bakımdan kusur yeteneği bulunmayan bir kişinin suçun işlenişine katkıda bulunması bu kişinin mutlaka dolaylı fail olmasını gerektirmemektedir.¹⁴¹ Dolaylı faillikten söz edilebilmesi için kusur yeteneğinin bulunmamasının veya zayıflığının sağladığı kolaylıkla kişinin iradesi ve dolayısıyla fiili üzerinde hakimiyet kurularak suçta araç olarak kullanılması gerekmektedir. Fiil hakimiyetinin bulunmadığı durumda kişinin kusur yeteneğinin bulunmaması suça azmettiren olarak iştirak edilmesine engel

¹³⁸ Yargıtay 12. CD., E: 2013/2231, K: 2014/832, T. 20.01.2014, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>).

¹³⁹ Koca/Üzülmez, s. 465; Hakeri, s. 541; Özgenç, s. 626-628; Özбек/Doğan/Bacaksız, s. 529; Centel/Zafer/Çakmut, s. 503; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 765.

¹⁴⁰ Detaylı açıklamalar için bkz; Hakeri, s. 363-369.

¹⁴¹ Kayıhan İçel/Füsün Sokullu Akıncı/İzzet Özgenç/Adem Sözüer/Fatih Selami Mahmutoglu /Yener Ünver, Suç Teorisi İkinci Kitap, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 400.

değildir¹⁴². Bu bakımdan suç işlenmesinde çocukların kullanılması durumunda azmettirme ile dolaylı faillik kavramlarının ayrımın yapılmasında fayda bulunmaktadır.

TCK'nın 31. maddesinde çocuklar kusur yeteneklerine göre üç ayrı yaş grubuna ayrılmıştır. Sıfır-on iki yaş aralığındaki çocuklar algılama ve irade yetenekleri bulunmadığından işlenen suç nedeniyle kusurlu kabul edilmezler. Bu yaş grubundaki çocuklar için TCK'nın bir ön kabulü bulunmaktadır. On iki-on beş yaş aralığındaki çocuklar bakımından ise böyle bir ön kabul bulunmamaktadır. Her somut olayda işlenen suç bakımından çocuğun işlenen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mevcudiyeti değerlendirilmektedir. On beş-on sekiz yaş aralığındaki çocuklar bakımından ise çocuğun gerçekleştirdiği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algıladığı ve davranışlarını bu doğrultuda yönlendirebildiği ancak kusur yeteneğinin erişkin bir bireye göre zayıf olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda yakın tarihli Yargıtay içtihatlarında çocuğun kusur yeteneğinin incelenmesiyle çocuklar tarafından işlenen suçlarda dolaylı fail tarafından araç olarak mı kullanıldıkları yoksa suça mı azmettirildiklerinin değerlendirildiği görülmektedir. Sıfır-on iki yaş aralığındaki çocukların kusur yetenekleri bulunmadığından suçta ancak araç olarak kullanılabilecekleri kabul edilirken, on iki-on beş yaş aralığındaki çocukların somut olayda suça ilişkin algılama ve irade yeteneğinin mevcut olup olmadığının incelenmesiyle azmettirme mi yoksa dolaylı failliğin mi mevcut olduğuna karar verilmektedir. Kusur yeteneğinin bulunmadığı durumlarda çocuğun suçta araç olarak kullanıldığı kabul edilmektedir. On beş-on sekiz yaş aralığındaki çocukların yaş küçüklüğüne bağlı kusur yetenekleri erişkinlere kıyasla daha az gelişmiş olsa da gerçekleştirilen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anladıkları ve kusur yeteneklerinin mevcut olduğu kabul edilmektedir. Bu yaş grubundaki çocukların dolaylı fail tarafından suçta araç olarak mı kullanıldıkları yoksa suça mı azmettirildikleri erişkinlerdeki şekliyle genel hükümlere göre değerlendirilmektedir. Şeriklik ve faillik değerlendirmesi bakımından yaş küçüklüğünün etkisi bulunmamaktadır

On iki yaşından küçük çocuğun suçta araç olarak kullanılmasına ilişkin Yargıtay 13. Ceza Dairesi'nin 13.03.2019 tarihli kararında lokantadan çanta çalmaya yönlendirilen dokuz yaşındaki çocuğun kusur yeteneği bulunmadığından, çocuğu çantayı çalmaya yönlendirenin suça azmettirmekten değil kusur yeteneği bulunmayan çocuğu suçta araç olarak kullanmaktan sorumlu olduğuna hükmedilmiştir.¹⁴³ Yargıtay 17. Ceza Dairesi tarafından

¹⁴² Aydın, s. 149.

¹⁴³ "Dosya ve duruşma tutanakları içeriğine, toplanıp karar yerinde incelenerek tartışılan hukuken geçerli ve elverişli kanıtlara, gerekçeye ve hakimın takdirine göre; suçun sanık tarafından işlendiğini kabulde, usul ve yasaya aykırılık bulunmadığı anlaşılmış, diğer temyiz itirazları da yerinde görülmemiştir. Ancak; 1)Olay yerinde olan sanığın, suçun işlenmesinde kullandığı çocuklardan birinin 2001 doğumlu olup suç tarihinde 9 yaşında olduğu ve kusur yeteneği olmadığı gözetildiğinde, sanığın "azmettiren" değil, "dolaylı fail" sıfatını haiz olduğu gözetilmeden, 5237 sayılı TCK'nın 37/2. maddesi yerinde 38/2. maddesi serkiyle uygulama yapılması, 2)Sanığın suçu işlemede kullandığı çocukların, lokantada yemek yiyen müşterinin çantasını çalmaya teşebbüs etmelerinden ibaret eylemlerinin TCK'nın 142/1-b. maddesinde yer alan hırsızlık suçunu oluşturduğu gözetilmeden aynı Kanunun 141. maddesinin uygulanarak eksik ceza tayini, Bozmayı gerektirmiş," Yargıtay 13. CD., E: 2018/10887, K: 2019/3772, T: 13.03.2019, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>); aynı yönde sıfır-on iki yaş grubu çocuklara yönelik tespit için bkz. "Suça konu cep telefonunu işyerinden çalan şahıslar olan ve suç tarihinde 12 yaşından küçük olup cezai sorumluluğu bulunmayan ... ile suça sürüklenen

gerçekleştirilen incelemede TCK'nın 37. maddesinin 2. fıkrasının 1. cümlesi uyarınca kusur yeteneği bulunmayanların suçta araç olarak kullanılmasına ceza arttırımı öngörüldüğü ifade edilerek yaş küçüklüğü kapsamında bu arttırımın sıfır-on iki yaş aralığındaki çocukların kusur yeteneklerinin bulunmadığı, on iki-on beş yaş aralığındaki çocukların ise somut olayda incelenmek üzere gerçekleştirdikleri fiile ilişkin kusur yeteneklerinin bulunmadığı durumlarda uygulanacağı belirtilmiştir.¹⁴⁴ Görüleceği üzere on beş-on sekiz yaş aralığındaki çocukların yaş küçüklüğü nedeniyle kusur yeteneklerinin bulunmadığı kabul edilmemekte ve bu bağlamda yaş küçüklüğüne dayalı olarak kusur yeteneklerinin bulunmadığından bahisle dolaylı fail tarafından suçta araç olarak kullanılamamaktadırlar. Bu yaş aralığındaki çocuğun suçta ön planda kullanılması söz konusuysa ve araç haline getirilmesine ilişkin akıl hastalığı, cebir veya tehdit kullanılması gibi yaş küçüklüğünden ayrı bir neden yoksa suça azmettirme ve doğrudan faillik hususları değerlendirilmelidir.

Yargıtay'ın eski tarihli kararlarında ve doktrinde bazı yazarlar tarafından çocukların kusur yeteneklerinin bulunup bulunmadığına bakılmaksızın çocukların suça yönlendirilmeleri durumunda işlenen suçta azmettirmenin bulunduğu savunulmuştur.¹⁴⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 19.02.1945 tarihli kararında on iki yaşından küçük çocuğun köye götürülmek ve elbise alınmak şeklindeki vaat ile kandırılıp annesinin paralarını getirmesinin sağlanmasında azmettirmenin varlığı kabul edilmiştir. Bu görüş savunulurken, azmettirmenin mevcut olması için failin kusurlu olmasının gerekmemesi, fail tarafından azmettirenin yönlendirdiği suçun kanuni tanımında yer alan unsurların gerçekleştirilmesi ve eylemin hukuka aykırı olmasının bağlılık kuralı açısından yeterli olması gerekçe gösterilmektedir.¹⁴⁶ Çocuğun gerçekleştirdiği fiilin hukuki anlam ve mahiyetini tam anlamıyla kavrayabilecek durumda olmasa da fiilin haksızlık muhtevasını belirli ölçüde algıladığı ve bu yönde iradesini oluşturduğu kabul edilerek de bu görüşün savunulması mümkündür.¹⁴⁷ Nitekim Alman İmparatorluk Mahkemesi'nin de benzer şekilde gerekçelendirdiği bir kararı

çocuğun kardeşi ...'ın, suçta kullanılması nedeniyle suça sürüklenen çocuğun dolaylı fail olarak kabul edilip TCK md.37/1,2 delaletiyle hüküm kurulduğunun belirtilmesi karşısında, suça sürüklenen çocuk hakkında 5237 sayılı TCK'nın 37/2. maddesi uyarınca cezasından artırım yapılması gerektiği gözetilmeden yazılı şekilde karar verilmesi," Yargıtay 6. CD., E: 2021/2105, K: 2021/16872, T. 02.11.2021, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>); Yargıtay 13. CD., E: 2011/16513, K: 2012/20933, T. 10.10.2012, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>); Yargıtay 11. CD., E. 2021/36544, K: 2022/8291, T. 12.05.2022, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>).

¹⁴⁴ "Bu bağlamda akıl hastası, 12 yaşından küçükler veya 12-15 yaş arası olup da işlediği fiilin hukuki anlamını ve sonuçlarını kavrama yeteneği gelişmemiş bir kişiyi suçta kullanan kişinin belirlenen temel cezası bu madde uyarınca arttırılacaktır." Yargıtay 17. CD., E: 2015/1562, K: 2015/4345, T. 17.06.2015, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>); ilk derece mahkemesi tarafından sanığın on iki-on beş yaş aralığındaki kardeşini suçta araç olarak kullandığına ilişkin gerçekleştirilen değerlendirmenin sanığın doğrudan suça katılmış olması ve kardeşini ne şekilde araç olarak kullandığının denetime olanak verecek şekilde gösterilmediğinden yerinde olmadığına ilişkin karar için bkz. Yargıtay 6. CD., E: 2012/23727, K: 2014/21476, T. 04.12.2014, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>).

¹⁴⁵ Yargıtay CGK, 81/78, K. T. 19.02.1945, (Aktaran: Hakeri, s. 545).

¹⁴⁶ Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Hakeri, s. 545.

¹⁴⁷ Sınar, s. 70.

bulunmaktadır.¹⁴⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun eski tarihli bu kararını destekleyen görüşe göre çocukların suça azmettirilmesi mümkün olduğundan, kusur yeteneği bulunmayan çocukların suça yönlendirilmesi üzerine işlenen suçlarda çocuğun fiili üzerinde hakimiyeti söz konusuysa dolaylı failliğin aksi takdirde ise suça yönlendirme nedeniyle azmettirmenin mevcut olduğu kabul edilmektedir.¹⁴⁹ Bu bağlamda on iki yaşın altındaki bir çocuğun suça yönlendirildikten sonra kendi özgür iradesiyle suç işleme yönünde karar vererek hareket ettiği durumlarda suça yönlendiren kişinin azmettirmeden sorumlu olduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁰

Kanaatimizce, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun eski tarihli kararında bu yönde değerlendirme yapmasının nedeni 765 sayılı (mülga) TCK'daki suça iştirake ilişkin düzenlemelerdir. 765 sayılı (mülga) TCK'nın 64. ve 67. maddeleri arasında suça iştirak şekilleri asli ve fer'i iştirak şeklinde ikiye ayrılmıştır. Asli iştirakin asli maddi olarak faillik ve asli manevi olarak azmettirme şeklinde iki şekli bulunmaktayken, fer'i iştirakin iki görünümü ise fer'i maddi yardım etme ve fer'i manevi yardım etmedir. 765 sayılı (mülga) TCK'da dolaylı faillığe ilişkin düzenleme bulunmadığından azmettirme hükümleri uygulanma cihetine gidilmiştir. Ancak bu uygulamada da 765 sayılı (mülga) TCK'nın kusuru suçun unsurlarından kabul etmesi dolayısıyla kusur yeteneğini haiz olmayan çocuklar tarafından suç işlenemeyeceğinden bu çocukların suça azmettirilmesinden de söz edilemeyecektir. Bu bakımdan karar 765 sayılı (mülga) TCK'ya aykırı olmuştur. Yargıtay kararına konu olayı incelediğimizde on iki yaşından küçük algılama ve irade yeteneğinin bulunmayan çocuğun köye götürülmek ve elbise alınmak şeklindeki vaatlerle kandırıldığı ve annesinin paralarını kendisini yönlendiren kişiye teslim ettiği görülmektedir. Somut olayda çocuğu yönlendiren kişinin hedefi çocuğun annesinin parasını çalmaktadır. Bu kişi çocuğu paranın tesliminde araç haline getirmiş, kandırarak paraların teslimi noktasında iradesi ve fiili üzerinde hakimiyet kurmuştur. Çocuğun suçta araç olarak kullanılmasının nedeni suçun gerçekleşmesi bakımından risklerin en aza indirilmesidir. Suç işlendikten sonra da çocuğun suça ilişkin görgü ve bilgisini ifade etmesindeki zorluk nedeniyle çocuğu suça yönlendiren kişi yakalanmamayı amaçlamıştır. Somut olayda çocuğu yönlendiren kişi çocuğu paraya uzanmak için adeta bir maşa olarak kullanmıştır. Yürürlükteki ceza hukuku sistemimize göre çocuğu suça yönlendiren kişi hırsızlık suçunu dolaylı fail olarak işlemiştir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun zikredilen kararına konu olayın benzeri Yargıtay'ın 11. Ceza Dairesi'nin 12.05.2022 tarihli kararına konu olmuştur¹⁵¹. Karara konu olayda, suça sürüklenen çocuk ile on yaşındaki

¹⁴⁸ Kişi on üç yaşındaki yeğenini yangın çıkartmada araç olarak kullanmıştır. Alman İmparatorluk Mahkemesi, çocuğun gerçekleştirdiği fiilin anlam ve sonuçlarını tam olarak kavrayabilecek durumda değilse de fiilin haksızlık içeriğine haiz olduğu yeterli ölçüde idrak edilecek seviyede olduğunu vurgulayarak somut olayda azmettirmenin mevcut olduğunu kabul etmiştir. (Özgenç, 1996, s. 234-235).

¹⁴⁹ Çelen, 2020, s. 104.

¹⁵⁰ Çelen, 2020, s. 104, dn. 279.

¹⁵¹ "Suça sürüklenen çocuğun 10 yaşındaki mağdur ile komşu, mağdurun annesi ile suça sürüklenen çocuğun kanser hastalığından ölen annesinin samimi arkadaş oldukları, suça sürüklenen çocuğun

çocuğun annelerinin arkadaş oldukları, suça sürüklenen çocuğun annesinin kanserden hayatını kaybettiği, suça sürüklenen çocuğun on yaşındaki çocuğa bacağındaki yaraları göstererek annesi gibi kanser hastası olduğunu ve bazı jeller kullanması gerektiğini belirterek kendisine para getirmesini sağladığı görülmektedir. Suça sürüklenen çocuğun hangi yaş grubunda olduğuna kararda açıkça yer verilmemiştir ancak değerlendirmelerden işlediği suç bakımından kusur yeteneğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yargıtay 11. Ceza Dairesi, ikna suretiyle on yaşındaki çocuğun evden para getirmesi sağlanarak üzerinden menfaat temin edildiğinden hırsızlık suçundan suça sürüklenen çocuğun dolaylı fail olarak sorumlu olduğu kanaatine varmıştır. Yargıtay 11. Ceza Dairesi'nin kararı Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun zikredilen eski tarihli kararından farklı yöndedir ve on iki yaşının altındaki çocuğun iradesine ve fiiline hakim olunarak suçta araç olarak kullanılması bakımından görüşümüz doğrultusundadır. Suça sürüklenen çocuk çalmak istediği parayı on yaşındaki çocuğun yeterince olgunlaşmamış olmasından faydalanarak ve onu anlattığı hikaye ile yönlendirerek temin etmiştir. On yaşındaki çocuk hırsızlık suçunda araç haline getirilmiş ve parayı temin noktasında üzerinde hakimiyet kurulmuştur. On yaşındaki çocuğun kolaylıkla üzerinde hakimiyet kurulmasının nedenini ise algılama ve irade yeteneği bakımından yetersiz olmasıdır.

Yukarıda da yer verildiği üzere Yargıtay'ın yakın tarihli kararlarında yer alan görüşüne göre ise, somut olayda suça yönlendirilen ve suç kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştiren çocuğun gerçekleştirdiği fiile yönelik kusur yeteneğin bulunup bulunmaması çocuğu suça yönlendiren kişinin azmettiren mi yoksa dolaylı fail mi olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuğun gerçekleştirdiği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayamaması, kusur yeteneğinin bulunmaması arka planda yer alan kişiyi dolaylı fail haline getirmektedir. Doktrinde yer alan bir görüşe göre, TCK'nın iştirake ilişkin düzenlemeleri doğrultusunda çocuğun gerçekleştirdiği fiile yönelik algılama ve irade yeteneğinin bulunmadığı durumlarda çocuğun fiili üzerinde hakimiyet ve suçta araç olarak kullanılması söz konusu olduğundan dolaylı

kendi bacağındaki yara, bere ve çizikleri mağdura göstererek kendisinin de kanser hastası olduğunu bazı jeller kullanması gerektiğini, aksi takdirde kendisinin de annesi gibi öleceğini söyleyerek 2008 yılının kasım ayının ilk haftasında farklı tarihlerde toplam 6 kez 3.750 TL menfaat temin ettiği, mağdurun para getirmek istememesi üzerine bilahare suça sürüklenen çocuğun yağma suçunu işlediği, yağma suçundan kurulan hükümlerin Yargıtay denetiminden geçtiği, dolandırıcılık suçundan açılan bir davanın bulunmadığının belirtilerek bu suçtan kurulan hükmün de bozulduğu, ilk derece mahkemesinin ihbarı üzerine suça sürüklenen çocuk hakkında nitelikli dolandırıcılık suçundan açılan kamu davası neticesinde; ilk derece mahkemesince mükerrer dava sebebiyle verilen ret kararı suça sürüklenen çocuğun fiilinin yağmaya dönüşmeden önceki halinin mevcudiyetini koruduğu, yağma suçunda teselsül hükümlerinin uygulanmasının hukuken mümkün bulunmadığı nazara alınarak İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 22. Ceza Dairesince kaldırılarak nitelikli dolandırıcılık suçundan mahkumiyet hükmü kurulmuş ise de; 10 yaşındaki mağdurun iradesinin hukuken geçerliliğinden bahsedilemeyeceği, bu sebeple var olmayan iradenin hile ile fesada uğratılmasının da hukuken mümkün olmadığı, 10 yaşındaki mağduru evden para getirmesi konusunda ikna ederek dolaylı fail olan suça sürüklenen çocuğun menfaat temin etme eyleminin suç tarihi itibarıyla yürürlükte bulunan TCK'nın 142/1-b maddesinde düzenlenen nitelikli hırsızlık suçunu oluşturduğu belirlenerek yapılan incelemede; ...". Yargıtay 11. CD, E: 2021/36544, K: 2022/8291, T:12.05.2022, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>).

faillik mevcuttur.¹⁵² Yargıtay'ın yakın tarihli yerleşik uygulaması bu görüş doğrultusundadır. Doktrinde yer alan diğer bir görüşe göre ise çocuğun kusur yeteneğinin bulunmaması arka planda çocuğu yönlendiren kişi tarafından bilinmekteyse arka plandaki kişinin suça yönelik iradi hakimiyeti ve bilgisi bulunduğundan dolayı fail olarak sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak çocuğun kusur yeteneğinin var olduğuna ilişkin bir kaniyle çocuğun yönlendirilmesi söz konusuysa yani çocuğun bu hali suistimal edilmiyorsa arka plandaki kişinin azmettirmeden sorumlu olduğu kabul edilmektedir.¹⁵³ Doktrindeki diğer bir görüş tarafından da sıfır-on iki yaş arası çocukların kusur yeteneklerinin bulunmadığından suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştirdikleri durumda arka planda çocuğu yönlendiren şahsın dolayı fail olduğu, bu yaş grubundaki çocukların azmettirilmesinin dolayı faillik anlamına geldiği, on iki-on sekiz yaş aralığındaki çocuklar bakımından ise suça azmettirmeye ilişkin genel hükümlerin uygulanabileceğinden bahisle çocuğun kusur yeteneği olmasa dahi suça azmettirilebileceği ve bu suretle suç işlenmesinin mümkün olduğu savunulmaktadır.¹⁵⁴ Çocuğun işlediği fiile ilişkin kusur yeteneğinin bulunduğu durumlarda ise uygulamaya ilişkin herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Çocuğa suç işleme kararının aldırıldığı durumda azmettirme, çocuğun iradesine ve fiiline hakim olunarak suça araç olarak kullanıldığı durumda ise dolayı faillik söz konusudur.

Dolaylı faillik ve azmettirme arasındaki ayırmada esas olan arka plandaki kişinin suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştiren kişinin iradesine ve gerçekleştirdiği fiile hakimiyetidir. Bu bakımdan suça yönlendirilen çocuğun iradesi ve fiili üzerinde hakimiyetin bulunmasına göre ikili bir ayırım yapılarak somut olayda dolayı failliğin mi yoksa azmettirmenin mi bulunduğuna karar verilebilmektedir. Ancak çocuğun bulunduğu yaş aralığı algılama ve irade oluşturma yeteneğini etkilediğinden somut olaydaki fiili gerçekleştiren çocuğun yaş küçüklüğü kapsamında hangi yaş aralığında bulunduğu suça araç olarak kullanılıp kullanılmadığının tespiti bakımından önem arz etmektedir. Çocuğun bulunduğu yaş aralığı ve buna bağlı kusur yeteneği çocuğun suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştirirken arka plandaki kişinin hakimiyeti altında olup olmadığında belirleyicidir. Şeklen kusur yeteneği bulunmayan çocuğun suça azmettirilmesinden söz edilebilirse de kusur yeteneği bulunmayan çocuğun suça yönlendirilmesi durumunda çocuğun bu durumunun suistimal edilerek suça araç haline getirildiğinin kabulü gerekmektedir.¹⁵⁵ Çünkü gerçekleştirdiği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan bir çocuğun fiiline yönelik kastı da tartışma konusudur. Bu bakımdan

¹⁵² Özgenç, 2023, s. 627, dn. 1136; Sınar, s. 70-71; Aydın, s. 151.

¹⁵³ Koca/Üzülmez, s. 472; Hakeri, s. 545; Bahri Öztürk/ Mustafa Ruhan Erdem, 2019, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 19. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, s. 736.

¹⁵⁴ Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 529-530.

¹⁵⁵ Özgenç, 2023, s. 627, dn. 1136.

kanaatimiz, Yargıtay'ın yakın tarihli içtihatları ve aynı yöndeki görüşler doğrultusundadır.¹⁵⁶

SONUÇ

Dolaylı fail ile azmettirenin suçun kanuni tanımındaki unsurları gerçekleştiren kişinin iradesi üzerinde etki göstermeleri bu kavramları birbirine yaklaştırmakta hatta kavramların karıştırılmasına neden olmaktadır. TCK sistematüğinde fail ile şerik arasındaki ayrım fiil hakimiyeti teorisine göre yapılmaktadır. Fiil hakimiyeti teorisi ile suçun işlenmesinde iradi hakimiyet kurularak suç teşkil eden haksız fiilin denetim ve kontrol altında işlenmesini sağlayan, suçta bir başkasını araç olarak kullananın dolaylı fail, faili suç işleme kararı aldırarak bu yönde irade oluşturmada etkili olan, bu nedensellik haricinde suçun işlenişine başka bir katkı sunmayanın ise azmettiren olduğu sonucuna varılmaktadır.

Çocukların kusur yeteneklerinin erişkinlere kıyasla yeterince gelişmemiş olması, çocukların kötü niyetli kişilerce suçta kullanılmalarına neden olmaktadır. Çocukların suçun kanuni tanımında yer alan unsurları gerçekleştiren kişi olmaları durumunda çocukları suçta ön planda, görünür şekilde kullanan kişilerin iştirak statülerinin tespiti ve ceza sorumluluklarının tayini önem arz etmektedir. Çocukların kusur yetenekleri, suçta arka plandaki kişinin aracı olarak kullanılmalarında kolaylık sağlamaktadır. Bu bakımdan çocukların suç işlemeye yönlendirilmeleri durumunda arka plandaki kişinin suça azmettiren mi yoksa dolaylı fail mi olduğunun ortaya koyulması lazımdır. Bu noktada çalışmada Yargıtay içtihatlarından örnekler ve doktrindeki görüşlere yer verilerek konuya ilişkin tartışmalara yer verilmiştir. İştirak statüsünün belirlenmesinde esas olan fiil hakimiyetinin bulunup bulunmadığıdır. Çocukların suçta araç olarak kullanılıp kullanmadıkları TCK sistematüğüne uygun olarak arka plandaki kişinin fiil hakimiyetinin mevcut olup olmadığı incelenerek tespit edilmelidir. Ancak Yargıtay'ın yakın tarihli içtihatlarında da görüleceği üzere çocukların gerçekleştirdikleri fiile yönelik algılama ve irade oluşturma yeteneklerinin de bulundukları yaş aralığına göre bu kapsamda incelenmesi gerekmektedir. Çocuğun yaş küçüklüğüne bağlı algılama ve irade oluşturma yeteneği somut olayda arka plandaki kişinin hakimiyeti altına girip girmediğinin değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır. On dört yaşındaki bir çocukla, on yedi yaşındaki bir çocuğun veya beş yaşındaki çocuğun gerçekleştirdiği fiiller üzerinde aynı şekilde ve ayı kolaylıkla hakimiyet kurulamamaktadır. Somut olayda çocuk tarafından gerçekleştirilen fiil aynı olsa da çocuğun TCK'nın 31. maddesi kapsamında dahil olduğu yaş aralığına bağlı olarak algılama ve irade oluşturma yeteneği farklı olacağından yaşına ve bu bağlamda kusur yeteneğine bağlı olarak bir örnekte suçun işlenmesinde arka plandaki kişinin dolaylı faillüğinden diğer bir örnekte ise azmettirmesinden söz edilebilir.

Şeklen, kusur yeteneği bulunmayanlar da suça azmettirilmektedir ancak buna dayanılarak çocukların bulundukları yaş aralıkları ve kusur

¹⁵⁶ Özgenç, 2023, s. 627, dn. 1136; Sınar, s. 70-71; Aydın, s. 151.

yeteneği göz ardı edilmemelidir. Yargıtay'ın eski tarihli kararına konu olayda¹⁵⁷ on iki yaşından küçük çocuğun köye götürölerek üzerine elbise alınacağından bahisle annesine ait paraları getirmesinin sağlanmasında çocuğa menfaat vaadiyle suç işleme kararı aldırılmamakta, çocuğun kusur yeteneğindeki eksiklikten faydalanılarak çocuk suçta araçsallaştırılmaktadır. TCK sistematığıne göre algılama ve irade oluşturma yeteneği bulunmayanların da kastla hareket edebileceği kabul edilmekte, kusur yeteneği suçun manevi unsurundan ayrı değerdendirilmektedir. Ancak azmettirme ve dolaylı faillik arasındaki farkın suça yönlendirilen kişinin özgür iradesiyle suç işleme kararı almasıyla, dolaylı failin iradesi doğrudusunda yönlendirilmesi olduğundan kusur yeteneğinin bulunup bulunmaması bu noktada ayırt edici olmaktadır. Suça yönlendirilen çocuğun gerçekleştireceği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlayamaması ve bu doğrududa iradesini yönlendiremiyor oluşu özgür iradesiyle suç işleme kararı almasını engellediği gibi çocuğu suçta araç haline getirmektedir. Çocuğun gerçekleştirdiği fiile yönelik kusur yeteneğinin bulunmaması bu fiile yönelik iradesinin başkalarına bağımlı olduğunu ve özgür iradesiyle suç işleme kararı almasını engellediğine karine teşkil etmektedir.

¹⁵⁷ Yargıtay CGK, 81/78, K. T. 19.02.1945, (Aktaran: Hakeri, s. 545).

KAYNAKÇA

- Akbulut B, “Bağlılık Kuralı”, C. XIV, S.1,2010, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.167-214.
- Artuk M E/Gökçen A/Alşahin M E/ Çakır K, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Aydın D, Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2009.
- Balcı M, Ceza Hukukunda Bağlılık Kuralı Kapsamında Azmettirme, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Centel N/ Zafer H/Yenerer Ç Ö, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 11. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Çelen Ö, “Sarhoşluğun Hareket ve Kusur Yeteneği Üzerinde Etkisi”, C. VIII, S. 2, 2013, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 481-513.
- Çelen Ö, Bir İştirak Şekli Olarak Yardım Etme, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.
- Demirbaş T, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022.
- Demirel M, Suça İştirakte Bağlılık Kuralı, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2017.
- Demirel M/ Kartal M, “Ceza Hukukunda Suça Azmettirme Hareketi: Suça Sevk Etme”, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.XXI Özel Sayı, 2019, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 457-490.
- Dönmezer S/Erman S, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku C.II, 14 .Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019.
- Erdem M R, “Yeni TCK’da Faillik ve Suç Ortaklığı”, C. 14, S. 5, 2005, Hukuk Perspektifleri Dergisi, s. 204-215.
- Erdem M R, Netice Yüzünden Ağırlaşan Suçlar, Uğur Alacakaptan’a Armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Erdem M R, “Organize Yapı İçerisinde Otoriter İlişkilerden Kaynaklanan Egemenliğe Dayalı Dolaylı Faillik Kurumu ve TCK m. 220/5”, C.II, S. 1-2, 2014, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, ss. 255-307.
- Gökçen A/ Balcı M, “Kasten Öldürme Suçu (TCK m. 81)”, C. XVII, S. 1-2, 2011, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s. 95-218
- Hakeri H, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.
- Heinrich B, Ceza Hukuku Genel Kısım II, (ed. Yener Ünver), 10. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.
- İçel K, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2023.
- İçel K/Sokullu A F/Özgenç İ/Sözüer A/Mahmutoğlu F S/ Ünver Y, Suç Teorisi İkinci Kitap, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Kaymaz S, “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Nitelikli Hallerin Diğer Suç Ortaklarına Geçiş Sorunu”, C. XVI, S. 2, 2012, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 117-168.
- Kitapçıoğlu Y, Tülay Ö, Suç, İstanbul Ceza Hukuku ve Kriminoloji Arşivi, İstanbul, 2021.
- Koca M, “İntihara Yönlendirme Suçu”, C. 5, S. 12, 2010, Ceza Hukuku Dergisi, ss. 19-40.

- Koca M/Üzülmez İ, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022.
- Mahmutoğlu F S/Karadeniz S, Türk Ceza Kanunu Şerhi, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2021.
- Mahmutoğlu F S, “Kusurluluk Prensibi Açısından Azmettirenin Ceza Sorumluluğu”, C. 63, S. 1-2, 2005, İstanbul Hukuk Mecmuası, ss. 57-112.
- Otacı C, “Türk Ceza Hukukunda İştirak”, 2007, Ceza Özel Sayısı, İstanbul Barosu Dergisi, ss.77-110.
- Önder A, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C. II-III, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul,1992.
- Önok R M, Müsterek Suç Girişimi ve Örgütsel Hakimiyete Dayalı Dolaylı Faillik Doktrinleri, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.
- Özbek V Ö/ Doğan K/ Bacaksız P, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.
- Özgenç İ, “Faillğin Üçüncü Bir Görünüş Şekli Olarak Müsterek Faillik”, C. 4., S.1-2,1994, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.159-190.
- Özgenç İ, Suça İştirakin Hukuki Esası ve Faillik, 1. Baskı, İBB Hukuk Müşavirliği Yayınları, İstanbul, 1996.
- Özgenç İ, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi, 3. Baskı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Özgenç İ, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2023.
- Özkan H, Ceza Hukukunda Azmettirme,1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.
- Öztürk B/Erdem M R, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 18. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2018.
- Öztürk B/Erdem M R, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 19. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.
- Öztürk M K, “Türk Ceza Kanunu’nda Bir İştirak Şekli Olarak Faillik (TCK m. 37)”, C.13, S. 1, 2023, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 255-307.
- Sınar H, “Türk Ceza Hukukunda Dolaylı Faillik”, C.6, S. 15, 2011, Ceza Hukuku Dergisi, ss. 59-86.
- Taşkın K B, Suça İştirakte Bağlılık Kuralı, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2017.
- Toroslu N, Ceza Hukuku Genel Kısım, 10. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2005.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, “İştirak”, <https://sozluk.gov.tr/>, (s.e.t. 19.11.2024).
- Üzülmez İ, “Dolaylı Faillik (TCK m. 37/2)”, C.1, S. 2, 2006, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 79-95.
- Yıldız A K, “Dolayısıyla Faillik”, (ed. Kayıhan İçel), Ceza Hukuku Günleri, 70. Yılında Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler (26-27 Mart 1997), 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 1998.